

DESCOPERIRI NOI ÎN NECROPOLA DE LA NOVIODUNUM

— Raport preliminar —

GAVRILĂ SIMION

Descoperirile întimplătoare și mai ales cercetările și studiile care s-au întreprins asupra Noviodunum-ului au dus în ultimii ani la o frecvență sporită în literatura de specialitate a numelui acestei cetăți de la Dunăre de Jos și ca atare, de la sine înțeles, la o mai bună cunoaștere a istoriei sale.

Privit sub aspect geografic, se recunoaște cu multă ușurință că poziția locului în coordonatele ansamblului zonal al gurilor marelui fluviu european avea să determine în măsură considerabilă dinamica istoriei acestui important centru dunărean.

Noviodunum este situat în imediata apropiere a vîrfului Deltei Dunării, pe unica platformă care străunge ghirlanda de lacuri și terenuri inundabile din lungul fluviului, ajungind pînă la albia lui. În acest loc de lingă orașul Isaccea a fost identificată încă din secolul trecut, vatra anticului Noviodunum¹. Grație poziției sale geografice, Noviodunum a jucat în perioada romană un rol strategic și economic de importanță majoră². Punct de intersecție a drumurilor de useat cu cel militar și comercial danubian³, a fost unul din cele mai de seamă vaduri ale Dunării, sediu al flotei romane „Clasis Flavia Moesica”⁴, centrul Legiunii I Jovia⁵ și în perioada romano-bizantină ne este cunoscută și ca reședință episcopală⁶.

Astăzi, zona arheologică a Noviodunum-ului⁷ ne atrage atenția nu numai prin cetatea fortificată cu ziduri, ori de teritoriul ei limitrof unde valuri cu șanțuri de apărare conturează limitele așezării urbane pe o suprafață de patru ori mai mare decît a castrului, ci și prin necropola ei tumulară ce dă locului un specific topografic pe distanțe de mulți kilometri (Pl. I și III). Un seector din această ultimă zonă a constituit și obiectivul cercetărilor noastre la un număr de șase tumuli în anul 1958⁸ (Pl. II) și la alți doișprezece în 1979 și 1980 (Pl. IIc).

Am ținut să facem mențiunile de mai sus asupra acestui important centru de la Dunăre, deoarece istoria sa ne este încă foarte puțin cunoscută. Descoperirile noastre, orientate de numeroase ar fi, obiectele depuse în morminte rămîn totuși tributare practiciilor rituale și ca atare și de data aceasta nu se poate oglindî în tot ansamblu bogata viață economică a Noviodunum-ului roman. Ea așteaptă să fie cunoscută mai bine în complexitatea situațiilor din cetate și din așezarea civilă pe care unele cercetări⁹, deși începute timid, încearcă să le dezlegă.

Subiectul comunicării noastre se referă numai la situația din necropolă și face cunoscut într-o formă sumară rezultatul descoperirilor din ultimii ani (1979–1980). Cercetările arheologice întreprinse în acești ani în necropola romană de la Isaccea au avut un caracter de salvare, cauzate de aplicarea unui proiect al Întreprinderii de Legume și Fructe din Tulcea pentru realizarea unui mare complex pomiceol. Terenul repartizat acestei noi plantații inserie în aria să și o mare parte din zona necropolei tumulare a cetății Noviodunum, iar lucrările proiectate prevedea nivelarea unei părți din totalitatea de moibile denumite de localnici „La movile dese”

Sub aspect topografic acest ansamblu tumular se reliefă pe o distanță de circa 3 km de ambele părți ale principalului drum din antichitate ce pornea de la cetate

pe direcția sudică. Analizați însă ca formă și dimensiuni, tumulii cercetați în această ultimă perioadă nu se bucurau de monumentalitatea celor ce s-au săpat în 1958 și nici de aceea pe care o mai păstrează cei rămași ca rezervație arheologică (Pl. III/1). Extinderea ultimelor cercetări pe suprafețe mult mai largi, cit și studiul de fotointerpretare arheologică realizat de Al. S. Ștefan (Pl. I) ne-a determinat să întocmim o nouă schiță topografică a zonei (Pl. III) prin intermediul căreia am delimitat seatoarele în care s-au întreprins săpături și s-a completat cu noi obiective depistate în urma ultimelor intervenții. Traseul drumului roman de pe direcția sudică, teritoriu denumit de localnici „La movilele dese” a fost considerat în noul plan topografic zona „A” a necropolei și împărțită în 3 sectoare: de nord — cercetat în acești ultimi ani (1979—1980 și în continuare), de mijloc — cercetat în 1958 și de sud — destinat ca rezervație. Movile ce urmează direcția de sud-est din apropierea malurilor băltii se caracterizează printr-o densitate mult mai redusă față de prima, iar dimensiunile lor nu ating monumentalitatea majorității celor din prima zonă. Toată această parte a fost mareată în planul nostru ca zona „B”. Restul de movile amplasate în teritoriul dinspre partea de sud-vest, urmând traseul mai multor direcții, a fost mareată de noi ca zona „C” (Pl. III). Pentru ușurința trimiterilor la planurile și cercetările anterioare, am păstrat și am continuat sistemul de mareare și numărătoare folosită și publicată în 1958. Tumulii din zonele „B” și „C”, numerotați în planul nostru din 1958 cu numerele MXXXI, MXXXII, MXXXIII și MXXXIV au primit o altă numărătoare, aceea a sectorului în care au fost încadrați. Aceste numere au fost date la ultimile cercetări acelor movile care s-au depistat între cele cunoscute și numerotate anterior în sectorul de nord al zonei „A”.

De asemenea, amintim că tumulii sau movilele au fost prezente în continuare și în raportul nostru cu „M” și numerotate cu cifre romane, iar mormintele cu „m” și numerotate cu cifre arabe.

Descoperiri

Din ZONA „A” — sectorul de nord, în campania anilor amintiți s-a cercetat un număr de șapte movile și s-au făcut douăsprezece sondaje la morminte plane deranjate de luerările agricole, descoperindu-se următoarele:

- M₁₁ = Amplasată pe latura de răsărit a drumului principal. Bine mareată în peisajul topografic pînă în anii din urmă, acum aplatizată pînă aproape de imperecibilitate. De aceea nu se poate vorbi de existența unei stratigrafii. La baza ei s-au descoperit următoarele morminte:
  - m₁: inhumat, poziția culcat, brațele pe lingă corp, orientat NE—SV, cu capul la NE, fără alte amenajări. Inv.: trei cuie din fier și una căniță cu o tortiță.
  - m₂: inhumat — probabil de copil cu oasele aproape în totalitate descompuse. Inv.: două cuie din fier, una căniță cu tortiță și cu pereți canelați, un ulcior mic și fragmente dintr-o altă ulcică.
  - m₃: incineratie pe loc, distrus aproape complet de arătură datorită amplasării sale în extremitatea de vest a tumulului. Inv.: fragmente ceramice provenite de la vase de forme și mărimi diferite.
  - m₄: incineratie pe loc, amplasat în extremitatea movilei, distrus aproape complet de luerările agricole. Inv.: una ulcică și în interiorul ei un opaiț (Pl. XVIII/1) și fragmente de la mai multe vase mici.
  - m₅: inhumat, poziția E—V cu capul la E. Schelet de copil cu oasele în mare parte descompuse. Inv.: trei cuie din fier, una căniță cu pereți acoperiți cu vopsea roșie și în interior mai multe bucăți de pucioasă.
  - m₆: incineratie pe loc. Partea superioară a gropii distrusă de luerările agricole, orientat SE—NV, cu dim. 2, 10/0,80—0,90 m. Inv.: un opaiț și un grupaj de: una căniță, una cană de mărime mijlocie, un ulcior și un opaiț (Pl. XVIII/2).
  - m₇: incineratie pe loc. Distrus aproape complet de luerările agricole fiind situat în extremitatea de sud a movilei. Inv.: fragmente de la vase și țigle.

- m_8 : incinerare pe loc. Distrus aproape complet, situat în extremitatea de SE a movilei.
- m_9 : incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat SEE—NVV, cu dim.: 2/1,5 m distrus în mare parte. Inv.: două cuie de fier și mai multe fragmente de la străchini și amfore.
- m_{10} : inhumat, orientat NV—SE cu capul la SE. Oasele aproape descompuse. Inv.: 12 cuie și una căniță cu tortiță.
- m_{11} : incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat SE—NV și dim. 1,90/1,10 m. Inv.: fragmente de la o amforă și altele ce reîntregesc parțial o căniță și o străchioară.
- m_{12} : inhumare, culcat pe spate, orientat SE—NV, cu capul la SE. Inventar depus la picioare: una căniță, una farfurioară, un ulcior, 3 unguentarii de sticlă și una amforă din ceramică.
- m_{13} : incinerare fără groapă (direct pe solul de călare antic), cu o urnă în care s-a depus o parte din cinerarii. Inv.: un opaiț, un ulcior, una căniță și un medalion mic din bronz.
- m_{14} : incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat SV—NE, cu dim. 1,50/0,70 m. Fără inventar. Distrus sau jefuit.
- m_{15} : incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat SE—NV, cu dim. 1,50/0,50 m. Inv.: una căniță ceramică alburie.
- m_{16} : incinerare pe loc, groapa distrusă de m_{17} , orientat E—V, cu capul probabil la E. Inv.: un opaiț, un unguentarium din sticlă și mai multe fragmente ceramice de la un vas mai mare.
- m_{17} : inhumat, probabil de copil, orientat E—V, dim.: 1,20 m., a distrus parțial groapa lui m_{16} .

M_{xxvii} — Situată în extremitatea sudică a sectorului de nord. Stratigrafia ei demonstrează (Pl. IV) o structură alcătuită din două movile mai mici, unite și supraînăltată. Cele două movile nucleu au fost orientate pe direcția SE—NV, prima fiind înălțată în partea de SE. Ca tehnică s-a folosit depunerea continuă a pământului în virful movilei. Fiecare din ele acoperea un mormint. La baza movilelor, un șanț circular înconjură mormintele, fiind astupat odată cu înălțarea movilelor.

- m_1 : la baza movilei de SE, incinerare în groapă cu o treaptă, cu dim. de 2,35/1,32 m și mult adincită, dind pereți o formă verticală accentuată. Incinerare puternică, încât la suprafață, pe nivelul de călare antic s-au păstrat în jurul gropii urme de ardere pe o lățime de peste 1 m. Orientat N—S. Osemintele, cenușa și cărbunii au fost înveliți ritual cu pinză, peste care s-a construit un acoperămînt din 4+4 țigle dispuse în două ape, iar pentru etanșeitate — muchea și locurile de fimbriare s-au acoperit cu olană. Inv.: 1 opaiț și 1 monedă de la Hadrian.
- m_2 : Descoperit la baza și în centrul celei de a doua movile componentă a M_{xxvii}. Este un mormînt de incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, cu puternice urme de arsură, orientată N—S, cu dim. 2,30/1,35 m, fără să mai fie acoperită cu țigle sau alte materiale. Inv.: una amforă spartă ritual peste rug, cu un cui din fier și fragmente de la un vas getic lucrat cu mîna.
- m_3 : descoperit în extremitatea de SV a tumulului, considerat chiar în afară și integrat în aria lui ca urmare a aplatizării și extinderii pământului din manta. Este posibil să fi fost depus ulterior și rămas la suprafață datorită aplatizării movilei. Este un mormînt de incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, orientată SE—NV, cu capul spre NV și dim. 2,40/1,16 m. A fost acoperit cu țigle și olane dispuse în două ape. Inv.: una farfurioară, două opaițe cu volute și stampile, cuie, fragmente de la un vas mare, fragmente de la un vas getic lucrat cu mîna și smochine.
- m_4 : Situat în extremitatea de SE a tumulului și considerat ca mormînt secundar depus ulterior sau în afara complexului. Ritual — incinerare, în groapă adină că cu o treaptă, cu dim. 2,60/1,25 m, orientat NEE—SVV. Inv. 1 ulcieă și fragmente

de la un vas mai mare. După situația întâlnită și dispunerea inventarului în groapă, mormântul a fost deranjat sau jefuit încă din antichitate.

M_{xxviii} — Se inseră în grupa tumulilor monumentală, deși în prezent nu se mai păstrează această caracteristică decât prin dimensiunile diametrului — 38—40 m. A fost construită din mai multe movile unite printr-o manta supraînălțată.

— **m₁** — a fost considerat mormântul central. Distrus din antichitate de jefuitori. S-au mai păstrat „in situ” doar cîțiva bolovani proveniți de la un sarcofag sau parte dintr-o groapă cu urme de ardere și acoperită cu bolovani.

— **m₂** : incinerare pe loc, în groapă cu trepte, orientat E—V, situat în extremitatea sudică Inv. : două cuie.

— **m₃** : incinerare pe loc (situat în extremitatea de nord); distrus.

— **m₄** : incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat N—S, distrus în mare parte și jefuit complet.

Altar construit din cărămizi la baza movilei, spre extremitatea de sud, cu dim. de 35/30×40 cm.

M_{xxix}. Foarte aplatizată. După diametrul său de 32 m, se inseră în grupa movilelor mari. Din înălțime nu s-a mai păstrat decât 1,20 m. Fără o stratigrafie completă se poate afirma totuși că observațiile făcute argumentează că ea s-a înălțat prin construirea a două sau chiar mai multe movile. Cele două movile cuprinse cu certitudine în compoziția stratigrafică a tumulului erau aliniate pe direcția E—V. La baza movilei componentă din partea de vest s-au descoperit trei morminte de incinerare, iar în cea de est — două morminte de inhumare.

— **m₁** : situat în centrul movilei (de vest). Mormânt de incinerare pe loc în groapă cu două trepte, orientat E—V, cu capul la V. Dim. : 3,70/1,50 m. Acoperit cu plăci de ceramică confectionate pentru morminte cu dim. 53/59×3 cm. și între ele, etanșeitatea asigurată cu un strat de mortar. Inventarul a fost depus pe treapta gropii: una uleiică, una cană oenochoe, una lamă de eafit, una fibulă de aur reprezentând un cîine alergind (Pl. IX 1), un bol cu perete dublu din argint (Pl. XI 1) și ornamentat în exterior cu registre de palmete realizate în tehnica „au repausse”, una căldărușă din bronz cu figuri în relief, ilustrând scena mitologică „Căderea lui Faeton” (Pl. XI 2), un strigil din bronz aurit ce imită forma unui deget, 2 tuburi mici din bronz — probabil talismane, catarme, verigi și plăcuțe ornamentate în formă de aplice din argint și bronz, — și mai multe cuie din fier.

— **m₂** : incinerare pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat N—S, cu capul la N. Dim. 3,80/2,20 m. Inv. : cuie și fragmente ceramice de la diferite vase. Jefuit din antichitate.

— **m₃** : situat paralel cu **m₂**; incinerare pe loc în groapă cu o treaptă, dim. 2,50/0,80—0,90 m. Inv. : una amforă mare spartă ritual pe rug, iar pe treapta — un colier cu mărgele din aur și pietre semiprețioase (Pl. IX 2), una oglindă din bronz și mai multe fragmente de la vase din sticlă.

— **m₄** : de inhumare depus în sarcofag, orientat E—V. Jefuit și distrus din antichitate. S-a mai păstrat doar fundul sarcofagului și foarte puțin din perete. Dim. 2,38/1,46; grosimea peretilor 10—14 cm, iar la capete — 16,5—17 cm. Capacul cu acroterii.

— **m₅** : inhumat, orientat E—V și pe o latură a gropii un rînd de bolovani proveniți din sarcofagul distrus. Inv. : 1 pereche de cerei din aur. Mormânt de copil. Obs. rituale : mormintele de inhumare au fost amplasate în jumătatea de nord a movilei, iar spre centrul movilei cu inhumări, pe solul de călcare antic s-a descoperit o suprafață arsă de 2/1,40 m, pe care se mai păstra mulți cărbuni și numeroase fragmente ceramice de la diferite vase sparte ritual.

M_{xxx}. La data intocmirii raportului, cercetările asupra acestei movile n-au fost terminate. Descoperirile făcute vor fi publicate ulterior în mod unitar.

M_{xxxi}. Identificată în cadrul actualelor cercetări. Situată la sud de moivila marcată cu nr. XXX. Deși foarte aplatizată, se inseră în grupa movilelor mijlocii, cu diam.

de 22 m și înălțimea numai de 0,60 m. Stratigrafie nesemnificativă. Acoperea numai două morminte.

- m_1 : situat spre extremitatea estică a tumulului, la adâncimea de 2,20 m (de la nivelul de călcare antic). Mormint cu cistă cu pereți groși de 15 cm, zidit din cărămizi (cu dim. de $15/13 \times 4,5$ cm), prinse cu mortar. Orientat N—S. Dim. 2,20/0,57 m, înălțimea în interior 0,47 m și 0,65 m în exterior. Fundul gropii pavat cu podea de cărămizi cu dim. de $56/56 \times 5$ cm. A fost jefuit din antichitate.
- m_2 : situat în extremitatea de N—E a movilei. Mormint cu cistă zidită din cărămidă și piatră. Orientat N—S, iar în peretele de N se văd urmele unei deschideri lăsată anume din construcție. În interior foarte multe oase deranjate de la mai mulți inhumări. Dim. 2/0,93 și adineă de 0,65 m. Fundul cistei ars și nepavat. Jefuit din antichitate.
Ritual — la 3 m SE de primul mormînt, un mic altar în formă de cub, cu dim. de $30/30 \times 25$ cm construit din țigle dispuse vertical. Pe direcția inversă — la 3,5 m SV față de m_1 pe nivelul de călcare antic, un aranjament de pietre sub formă de pavaj cu suprafață de 2/1 m.

M_{XXXII}. Identificare și numerotare nouă. Situată la S de M_{XXXI}. După diametru — 35 m — acest tumul poate fi inseris în grupa celor mijlocii. Înălțimea — 1 m. Foarte aplatizată, iar stratigrafia rămasă — nesemnificativă. În incinta acestei movile au fost descoperite patru morminte.

- m_1 : incineratie pe loc, în gropă cu două trepte, cu dim. de 3,35/1,85 m. Adâncime mare : 80 cm pînă la prima treaptă și încă 25—35 cm pînă la a doua treaptă, iar groapa pentru cinerarii — 30 pînă la 55 cm, fapt ce a determinat realizarea unor pereți oblici. Orientat E—V, cu capul la E. Inv. : una căniță cu mai mulți cărbuni și bucăți mici de pucioasă în interior, una lamă de cuțit și mai multe fragmente de la vase ceramice.

Mormintele numerotate cu : 2,3 și 4 au fost descoperite într-o formă grupată spre extremitatea de NEE a tumulului.

- m_2 : incineratie pe loc, în gropă fără trepte, orientat NE—SV. Foarte slab conservat sau poate chiar distrus din antichitate.
- m_3 : situat în vecinătatea sudică a m_2 ; incineratie pe loc, în gropă cu o treaptă, cu dim. 2,50/1,26 m. Jefuit din antichitate.
- m_4 : situat în vecinătatea sudică a celui anterior (2 m distanță). Distrus.

M_{XXXIII}. Identificată și numerotată la cercetările actuale. Foarte aplatizată : înălțimea de 0,50 m și diametrul de 25 m. Stratigrafie nesemnificativă.

- m_1 : incineratie pe loc, în gropă orientată NE—SV. Jefuit sau distrus. *Ritual* : — În jumătatea sudică a tumulului o platformă romboidală din piatră și fragmente de cărămizi, țigle și de la vase.

ZONA B

Din această zonă au fost cercetate complet două movile. Prima M_I—B a fost săpată numai în partea superioară, unde s-au descoperit morminte de inhumări ce se încadrează în necropola feudal-timpurie, descrisă și studiată de Ioan Vasiliu în paginile acestui volum. Restul, se află în curs de cercetare.

M_{II}—B a fost cercetată complet. Deși mai depărtată de zona necropolei plane feudaltimpurii, partea superioară a acestui tumul a fost și el ocupat de mormintele de inhumări de rit creștin ce se încadrează în limitele secolelor X—XI e.n. În partea inferioară și mai ales la baza acestei movile s-au descoperit patru morminte romane.

- m_1 : inhumat în gropă simplă, cu adâncimea de 1,70 m față de nivelul de călcare antic. Jefuit din antichitate. Pe fundul gropii s-au descoperit foarte puține fragmente de țigle și de vase ceramice, cîteva cuie din fier, bucăți de la o grindă din lemn și mai multe oase de la un inhumat. Toate aceste urme au fost considerate rămășițele unui mormînt jefuit din antichitate.

- m_2 : incinerație pe loc, în groapă orientată E—V prevăzută cu o treaptă și acoperită cu cinci cărămizi mari 53/54 cm, așezate orizontal pe treapta gropii. Înainte de a se așeza cărămizile, resturile cinerare au fost acoperite cu o pinză. Inv.: cuie, fragment de la vase mici sparte ritual, și un vas întreg de tip oenochoe.
- m_3 : incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, cu dim. de 2,70/1,35 cm, orientat SE—NV, cu capul la NV. Inventar descoperit pe o treaptă: o cană de tip oenochoe, cuie și mai multe fragmente ceramice de la vase mici.
- m_4 : incinerație pe loc, groapa cu o treaptă, orientată SE—NV.
- M_{V-B}**. Foarte aplatizată, aproape imperceptibilă, cu o stratigrafie nesemnificativă (strat vegetal).
- m_1 : incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă. Marginea exterioară a gropii — placată cu fragmente de cărămizi, de țigle și de amfore pe o lățime de 30—60 cm. Orientat E—V. Inv.: cuie, fragmente de vase de sticlă și bucăți mici de bronz. Toate trecute prin foc.
- m_2 : incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat NE—SV. Inv.: fragmente de la vase ceramice sparte ritual, cuie din fier și un ac de păr din bronz.
- m_3 : incinerație pe loc. Situat la suprafață, fapt ce a dus la distrugerea lui aproape în totalitate.
- m_4 : inhumare, orientat NNV—SSE cu capul spre SSE, culcat pe spate, brațele întinse pe lîngă corp. Situat la suprafață, fapt care a dus la distrugerea parțială a lui. Inv.: două cănuțe (una cu mulți carbuni), una cană de tip oenochoe, una mărgică de sticlă, patru cuie din fier.
- m_5 : incinerație, în groapă cu o treaptă, orientat N—S, cu capul la N. Acoperit cu cărămizi mari așezate în două ape (4+4) și lipite cu mortar. Inv.: doi btuoni din bronz, fragmente de la un lăncișor, cuie din fier și un vas oenochoe. A fost considerat mormânt principal.
- m_6 : incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat N—S, acoperit cu țigle și fragmente de cărămizi. Peste ele s-au depus ritual amfore și alte vase. Inv.: două amfore, două unguentarii ceramică, una căniță, una aplică din bronz, una fibulă bronz, un inel din aur cu gemă, un vas oval (lighean) din bronz aurit (Pl. XI/3), una baghetă mică din os.
- m_7 : incinerație pe loc, distrus.
- m_8 : incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat N—S. A fost acoperit cu țigle și olane. Jefuit și răvășit complet din antichitate.
- m_9 : incinerație pe loc, în groapă fără trepte, orientat NNV—SSE, dim. 1,35/0,55 m. Mormânt de copil, situat la suprafață, fapt ce a determinat distrugerea lui în mare parte.

ZONA „C” cuprinde movilele de pe teritoriul din partea de sud-vest a cetății. O privire de ansamblu asupra topografiei zonei, observăm că tumulii din această parte nu sunt amplasati într-o anumită ordine. Numai studiul de foto-interpretabilitate (Pl. I) a putut elucida situația și ordinea acestor monumente funerare. Din totalul lor a fost necesar să se cerceteze două movile, numerotate cu I și II în concordanță cu realizarea lucrărilor noastre și nu după amplasarea lor în teren.

M_{I-C}. Situată în apropierea văii orașului și a șoselei Tulcea — Isaccea. Stratigrafia tumulului documentează realizarea lui din mai multe movile. Intervențiile ulterioare asupra acestui monument: tranșee, bordei, groapă pentru depozitare, etc., au impiedicat posibilitatea întoemirii unui plan de situație exact. Un calcul sumar susține posibilitatea existenței unui număr de șapte movilițe în structura generală a acestui tumul. În interior s-au făcut următoarele descoperiri:

- m_1 : descoperit în sectorul de SE al movilei, incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, dim. 1,75/0,55 m, orientat NE—SV. Jefuit din antichitate.
- m_2 : incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, dim. 2/1,40 m, orientat N—S, cu capul la N. Fără acoperămînt. Jefuit.

- m₃: descoperit în sectorul de NE al movilei, incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, dim. 2/0,65 m, orientat N—S, cu capul la S. Inv.: șase cuie din fier, plăcuțe, colțare și o rozetă din alamă sau bronz(?) care au împodobit probabil o casetă din lemn însorită de un fragment de brățără din bronz, un ulcioră și o ulcică.
  - m₄: incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, jefuit din antichitate. A fost acoperit cu țigle, orientat NNV—SSE, dim. 2,10_s1,20 m. Inv.: trei ținte cu floarea lată din bronz și mai multe fragmente ceramice de la vase mici.
  - m₅: descoperit în extremitatea de N a movilei, incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, cu dim. 2,20 m lungime. Una din laturi a fost distrusă de groapa unui alt mormânt de înhumare orientat E—V, cu capul la E. Distrus. Fără inventar.
  - m₆: descoperit în extremitatea de vest a movilei, incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, cu o formă trapezoidală, orientată N—S. Inv.: una ovală cu două toarte, un ulcioră și un opaiț.
  - m₇: descoperit în extremitatea de SV a mobilei, incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă. Jefuit și distrus din antichitate.
- M_{H—C}**. Se înscrie în grupa movilelor monumentale. Diametrul ei măsoară 40 m, iar înălțimea —2,25 m (Pl. V). Pentru cercetarea ei s-a adoptat un plan de săpături alcătuit numai din secțiuni longitudinale și transversale în vederea obținerii unei stratigrafi detaliate, demonstrându-se astfel construcția ei din mai multe movile.
- m₁: Considerat mormânt principal, incinerație pe loc, în groapă fără trepte, cu dim. 2,50/1,20 m, adînc. 0,50 m, pereții aproape drepti, orientat NV—SE, marginea exterioară a gropii — placată cu fragmente ceramice de la vase mari. Inv.: mai multe cuie din fier.
Ritual lîngă m₁, spre centrul movilei pe o suprafață de 3/3 m la nivelul de călcare antic, solul puternic ars și multe fragmente ceramice de la străchini, ulcioare și alte vase de dimensiuni mici.
  - m₂: situat în extremitatea straturilor ce alcătuiesc mantaua movilei. A fost depus ulterior în marginea movilei și adîncit față de nivelul de călcare prin depunerea pământului provenit din vîrful movilei. Înhumat, în poziția culcat pe spate cu brațele întinse pe lîngă corp, orientat N—S, cu capul la N. Schelet de matur —1,50 m lungime. Fără inventar.
  - m₃: situat la sud de m₂. Incinerație pe loc, în groapă cu treaptă orientată N—S, dim. 2,55/1,35 m. Jefuit din antichitate. Fără inventar.
  - m₄: situat în continuare spre sud și extremitatea movilei. Incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat NE—SV, cu dim. 2,50/1,30 m. Fără inventar, jefuit din antichitate.
  - m₅: amplasat în continuare. A fost considerat ca cenotaf sau ca un aspect ritual necunoscut pentru această zonă. Este alcătuit dintr-o placă de piatră mare sub forma unei stelă funerare asupra căreia s-a început să se lucreze un model, dar a fost abandonată. Împreună cu alte materiale formau o platformă cu aspect de mormânt.
  - m₆: amplasat în continuare în extremitatea de sud. Incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat NE—SV, cu dim. de 2,20/1,25 m. Inv.: cuie din fier, un vas oenochoe spart ritual pe treaptă, o plăcuță de fier și un os de animal neincinerat depus pe treaptă.
  - m₇: înhumat, în poziția culcat, cu brațul drept întins pe lîngă corp și cel stîng pe abdomen, orientat E—V. În apropierea scheletului: un vas de tip oenochoe și una căniță prevăzută cu tortiță și pereții canelați, avînd în interior eștiua cărbuni și mai multe bucăți de pucioasă.
  - m₈: incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat E—V și cu dim. de 1,90/1,10 m. Inv.: mai multe cuie din fier, un vas de tip oenochoe, un opaiț și una căniță cu o toartă și pereții canelați.
  - m₉: în vecinătatea imediata a celui anterior. Incinerație pe loc în groapă cu o treaptă, orientat SEE—NNV, cu dim. de 1,63/0,90 m. Inventarul a fost descoperit pe treaptă:

- un ulcior, una căniță, un colier din aur (Pl. XVII/4), un inel din aur, un obiect (amuletă) din os sau fildeș.
- m₁₀: incinerație pe loc, în groapă fără trepte, orientat SE—NV, dim. 1,40/0,50 m. Probabil de copil. Inv.: în centrul gropii peste cenușă — un vas cilindric din bronz cu pereți ornamentați cu cercuri canelate paralele (Pl. XI, 4), pe treaptă — un vas de tip oenochoe, una plăcuță din bronz.
  - m₁₁: incinerație pe loc, în groapă de formă ovală, fără trepte, cu dim. 1,58/0,73, adîne. 0,60 m, orientat SE—NE. Inv.: cuie din fier, un opaiț, două unguentarii din sticla trecute parțial prin foc, un unguentariu din ceramică, trei farfurioare ceramică, nuci și smochine.
  - m₁₂: incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat SE—NV, cu dim. 2,40/1,45 m. Inv.: cuie, fragmente ceramice de la un vas mic (ulcieă?) și o monedă — Diva Faustina.
  - m₁₃: incinerație pe loc, în groapă cu o treaptă, orientat NV—SE, cu dim. 2,70/1,30 m. Inv.: peste cenușă — cuie din bronz cu floarea lată; pe treaptă — una pereche cercei din aur, un vas de tip oenochoe, având în interior un cui din fier și una căniță cu pereți canelați.

Cercetările întreprinse la necropola tumulară din zona „La movilele dese”, concluzionează că acest sector funerar este legat de viața cetății și a așezării civile de lângă castru în perioada de la primele inceputuri ale stăpânirii romane la Noviodunum (din a doua jum. a sec. I și pînă în prima parte a sec. III e.n.).

Analizate sub raport tipologic și stratigrafic, movilele de la Isaccea se inseră în tipul de tumuli monumentală cu mantaua de pămînt construită în tehnica straturilor alternante¹⁰ sau din mai multe movile unite prin suprainălțarea părții centrale. Considerăm că toate movilele cercetate de noi se inseră în acest tip de tumuli monumentală¹¹, chiar dacă în momentul de față, cele mai multe din ele s-au găsit într-o stare de aplativare foarte accentuată. Una din cauzele acestui fenomen îl considerăm a se datora acțiunii de profanare care a dus la răvășirea pămîntului din manta și la crearea posibilităților ca în perioada modernă și contemporană să se poată arăpa suprafața lor.

După rit și după practica ritualului funerar, mormintele descoperite se grupează în următoarele tipuri:¹² (Pl. VI/2, 3 și 4, Pl. VII și Pl. VIII).

- a) Morminte de incinerație pe loc cu groapa de ardere în formă paralelipipedică, fără trepte.
- b) Morminte de incinerație pe loc cu groapa de ardere în formă ovală, fără trepte.
- c) Morminte de incinerație pe loc cu groapa de ardere în formă paralelipipedică, construită mai mult sau mai puțin îngrijit și prevăzute cu una sau cu două trepte.
- d) Morminte de inhumăție monumentale, cu sarcofag cioplit dintr-un bloc de piatră, cu sau fără decor, cu capacul cioplit și el dintr-un bloc de piatră cu forma în două ape și acrottere în colțuri, ori simplu. În formă unei plăci groase ce acoperea întreaga suprafață.
- e) Morminte de inhumăție cu groapa zidită din cărămidă.
- f) Morminte de inhumăție cu groapa simplă, neamenajată și cu defuncțul depus în poziție culcat pe spate.
- g) Morminte de inhumăție cu groapă neamenajată și cu defuncțul depus în poziție chircită.

Aplatizarea accentuată a majorității movilelor cercetate în această perioadă cu o stratigrafie deranjată și lipsită de posibilități conclusive, cu un număr destul de ridicate de morminte jefuite și distruse încă din antichitate n-a dat posibilitatea realizării unei corelații între toate elementele funerare ale complexului tumular. Rămîne ca cercetările viitoare să urmărească acest raport, având în vedere că tumulii care au rămas, mulți mai păstrează încă dimensiuni apreciabile. Tot sub aspect ritual-funerar rămîne neelucidată prezența șanțului de la baza unor movile ce ne apare în stratigrafia de la MXXVII-A, MXXX-A, MV-B și MII-C.

El a fost săpat în prima parte din ciclul proceselor ritual-funerare care se înșăpțiau, înconjurind la o anumită distanță mormântul principal, fără ca să-l închidă și se acopere odată cu ridicarea moiviliei (Pl. V).

Inventarul mormintelor. După natura și funcționalitatea pe care au avut-o, după forma și ornamentele lor, obiectele descoperite în morminte se pot grupa astfel:

a) *Arme.* Acestea alcătuiesc grupul de obiecte cel mai puțin numeros. Fie că asemenea obiecte ce se purtau de un anumit grup de oameni s-au distrus în procesul incinerării, fie că ele nu se inserau în lista celor uzuale vietii, sau că numărul mormintelor de luptători este foarte redus, cert este că o astfel de categorie de obiecte ne apare săracă și mai mult în forma unor mici lame de cuțite din fier. Într-un singur mormint din MXXX (rămas să fie comunicat cu alt prilej) s-au descoperit două arme: un pumnal și o sabie cu teaca sa.

b) *Podoabele* alcătuiesc grupul de obiecte ceva mai numeros. Ele nu se prezintă, fie în formatul de coliere alcătuite din mărgele de agată neagră în alternanță cu perle din foaie de aur sau numai dintr-un șirag de asemenea piese din aur, fie ca cercei și inele din aur (Pl. IX).

Tot din grupa amintită face parte și obiectele de podoabă din argint. Acestea nu se prezintă mai mult sub formă de aplice, folosite cu probabilitate la înfrumusețarea unor obiecte de purtat: cingătoare, teaca de la un pumnal sau de la sabie, etc. (Pl. X).

Podoabele din bronz se alătură aceluiași grup ca funcționalitate, fie că sunt tot ca aplice și catarame, fie ca ace de păr, cu multe sau mai puține decorații (Pl. X).

c) *Vasele de ofrandă* formează grupa de obiecte cea mai numeroasă. Cele confecționate din metal, de obicei din bronz și mai puțin din metale nobile, ca și cele din sticlă, ocupă și ele un loc puțin dominant în lista descoperirilor noastre.

Dintre vasele și obiectele din metal, subliniem descoperirea unui al doilea vas în formă de căldărușă din bronz cu pereți decorați cu figuri în relief ^{12-bis}. De data aceasta, bazorelieful redă o scenă mitologică — „Căderea lui Faiton” (Pl. XI/2).

Un alt vas deosebit de remarcat îl constituie un bol din argint realizat în tehnică *au repoussé* cu pereți dubli. Suprafața exterioară a vasului este decorată în totalitate cu palmete, realizate probabil după ce vasul a fost confectionat, fapt ce explică necesitatea prezenței căptușelii de piele între pereții din exterior și cel din interiorul vasului (Pl. XI/1).

Tot din această categorie face parte și un vas în formă de lighenă din bronz aurit, precum și paharele din bronz, de dimensiuni mici în formă cilindrică, cu sau fără capac (Pl. XI).

Un strigilium din bronz aurit, cu aspectul exterior în formă de deget, completează inventarul acestei categorii de obiecte.

Sticleria. Deși se face prezentă în multe morminte, ea ne apare sub formă de vase de tip *unguentarium*, realizate din sticlă incoloră — verzuie prin tehnică suflări în formă. Corpul are o formă semisferică, gâtul alungit cu profil tronconic, buza inelată și aplativă, fundul drept (Pl. XI/5—8).

Ceramica. Vasele de ofrandă din ceramică constituie fondul principal în lista valorilor materiale depuse în morminte. Datorită destinației ce le-a fost dată prin depunerea lor în morminte, bogăția vaselor ceramice descoperite nu concordă însă cu varietatea de forme și tipuri care ne apare într-o gamă destul de redusă. Acest aspect rămâne tributar gindirii și practicilor rituale.

Ca atare, piesele din ceramică descoperite în necropola tumulară romană de la Isaceea le putem împărtăși în următoarele grupuri și tipuri:

A. — *În grupa pieselor de import* — pe primul loc se inseră *amforele*. În comparație cu vasele de uz casnic, amforele au ajuns mai rar să fie depuse în morminte ca ofrandă, ori în practicarea ritualului funerar a spargerii vaselor. Din această categorie de vase s-au înțlnit următoarele tipuri:

1) Amfore mari confectionate dintr-o pastă curată, bine arsă, de culoare roșie deschisă și cu suprafața exterioară acoperită cu angobă gălbuiie. Gura este în formă

de pîlnie, buza puțin îngroșată și înăoită în interior. Gîtuț troneonic și toartele ovale în secțiune se prind de umerii vasului și de partea superioară a gîtuțului. Corpul ovoidal pîntecos și străbătut de caneluri. Este tipul de amforă cunoscut și în alte centre de pe limes-ul Dunării de Jos¹³, la Histria¹⁴, pe coasta septentrională a Mării Negre la Chersones¹⁵. Pentru acest tip de amfore s-a emis ipoteza asupra originii lor dalmatine¹⁶ și s-a datat cronologie în sec. al II-lea. În cazul nostru, amfora descriasă mai sus și descoperită în Mv-B, m₁ (Pl. XII/1) este și ea încaadrată în aceeași perioadă, fiind datată de o monedă de la Marcus Aurelius (161–180).

2) Tot în categoria amforelor mari (H-74 cm. diam. 44 cm) se inseră un alt tip mai puțin obișnuit. Este vorba de o amforă descoperită în Mv, m₂ (Pl. VII/2). Ea este confectionată dintr-o pastă aleasă, de culoare cărămizie și angobă proprie. Gîtuț foarte scurt, buza lată și răsfrîntă în afară, toarte nuci și lățite, corpul pîntecos și ornamentat în partea centrală cu cîteva cercuri canelate. Deși linia tinde spre conicitate, în partea inferioară pereții se arcuiesc brusc spre interior și se încheie printr-un picior scurt. Datarea ei ne-a fost ușurată prin moneda descoperită în același context și care este emisiune de la Hadrian. Nu ne mai este semnalată în alte descoperiri.

3) Cele mai des întîlnite în necropola de la Noviodunum sunt amforele de talie mijlocie, confectionate dintr-o pastă cu foarte mult piroxen, fapt care le dă un aspect zgrunțuros. Ele au o culoare alb-gălbui și angobă proprie. Forma lor se caracterizează prin înălțimea remarcabilă a gîtuțului cu aspect cilindric și terminat cu o bază îngroșată inelar. Toartele sunt ovale în secțiune cu o sănătire mediană longitudinală. Ele sunt prinse de partea superioară a gîtuțului și suprainălțate ușor pentru a fi frînte și prinse de umerii vasului. Corpul conic se termină printr-un picior inelar. Pe cea mai mare parte din suprafața vaselor au fost realizate ușoare caneluri ce constituie elemente de decor (Pl. XII/3 și 4).

Acest tip de amforă se face prezent în toate stațiunile istropontice și se datează la sfîrșitul sec. I și în prima jumătate a sec. II e.n.¹⁷ Cele proiectate de noi au fost descoperite împreună cu amfora menționată anterior și datată cu ajutorul monedei de la Hadrian.

4) Un alt tip o formează prezența unei amfore de mici dimensiuni (înălțime 35 cm și diametrul numai 13 cm) (Pl. XII/5). Este confectionată dintr-o argilă cu mult piroxen, are o culoare alb-gălbui și angobă proprie. Linia formei este diferită de cele amintite mai sus. Gura ei este îngustă, buza dreptunghiulară în secțiune, gîtuț troneonic, toartele plate și suprainălțate pînă aproape de nivelul gurii, umărul îngust și convex iar corpul piriform și terminat cu o bază conică. Neînsotită de monedă, însă descoperită în același moment cu mai multe unguentarii din sticlă și într-un tumul (MII-B) unde majoritatea mormintelor s-au putut data cu ajutorul monedelor, putem afirma că și amfora noastră se inseră în limitele sec. II e.n.

Tot în grupa vaselor de import se mai inseră și alte categorii, din care menționăm:

— o farfurie din pastă roșie foarte fină, cu pereții subțiri și suprafața acoperită cu vopsie roșie foarte închisă. În interior fundul vasului este decorat cu două cercuri concentrice de linii incizate, realizate cu rotiță dințată. În centrul lui, o formă indeseifabilă, în relief, ar putea constitui stampila centrului de fabricație. Raritatea acesteia pentru colecția noastră și comparația făcută cu celelalte obiecte descoperite ne determină să afirmăm că ea provine dintr-un centru mare de fabricație, balanic (ca de exemplu Butovo) sau microasiatic unde-i este considerată și originea¹⁸. A fost încaadrată în sec. II e.n.

— un uleișor tip oenoehoc, din pastă fină roșie cu suprafața acoperită cu vopsie neagră (verniz negru) este considerat de noi ca fiind tot un obiect de import. Gîtuțul are scurt și troneonic, corpul bombat și decorat cu caneluri (coaste). În complexul în care s-a descoperit — (mormînt izolat în sarcofag de piatră) — a fost și o monedă de la Marcus Aurelius (161–180) (Pl. XIII/1).

— un vas în formă de castron (farfurie) cu modele imprimate pe buze și interiorul decorat cu o compoziție figurativă realizată în relief și aplicată. (Pl. XII/7 și 8).

Pasta este foarte fină, roșie-cărămizie și acoperită cu vopsea roșie. Pereții ușor arcuiți se termină cu o buză oblică spre interior și evazată în ambele sensuri. Fundul profilat și decorat cu cercuri concentrice în relief. Buza a fost decorată cu șase frunze în formă de palmetă realizate prin imprimare și prevăzută cu două toarte de care s-a prins către o verigă.

În interior pe fundul vasului a fost aplicată o compoziție figurativă realizată separat cu ajutorul tiparului și aplicată înainte de ardere. Scena redată un personaj masculin cu un acoperământ sumar, în genul veșmintelor purtate de locuitorii regiunilor tropicale (cachesex) în poziție de repaos, șezind pe o stîncă și sprijinindu-se într-o mînă îngă căre se află un coș. În mîna dreaptă ține o undiță în care s-a prins un pește. Apa este redată prin onduleuri în relief. Totul este închis într-o ramă cu 3 fâlduri circulare.

Originea vaselor decorate cu figuri aplicate în relief a fost stabilită pentru Pergam, preluată de olarii din Arretium și răspândită în mai multe centre din provinciile Imperiului încă chiar dacă ar fi să admitem că el a constituit un produs local, tiparul figurat a fost în mod sigur importat.

Tipul pescarului nud sau îmbrăcat apare frecvent și pe vasele terra sigillata occidentale precum și pe vasele grecești.

De asemenea tipul de vas cu verigă introdusă pe toarta vasului este semnalată și în ceramica ateniană din Agora, publicată de H. Robinson¹⁹, în muzeul din Nova Zagora²⁰ și este datată în sec. II-III e.n.

B. *Ceramica produsă în atelierele locale*, constituie fondul principal al colecției noastre și se referă cu precădere la vasele denumite de „uz comun”.

Din grupa acestora distingem următoarele forme și tipuri:

1) O primă categorie o formează *ulcioarele* cu o singură toartă care sunt destul de numeroase. Ele sunt confectionate dintr-o pastă bine arsă și în nuanțe de culori diferite: roșie, cărămizie, vineție și chiar alb-gălbui. În exterior pereții sunt acoperiți în cea mai mare parte cu vopsea roșie-brună. Analizate după forma lor, vasele din această categorie se pot împărtăsi în mai multe tipuri:

a) — cu buza verticală și canelată la exterior, gât înalt, toartă în bandă cu două caneluri mediane longitudinale, corp globular și bază inelară. Se găsesc în mărimi diferite²¹ (Pl. XIII/2).

b) — cu gura trilobată în bandă, corpul ovoidal sau fusiform, baza inelară. La unele exemplare se constată tendința spre forma sferoidală.²² (Pl. XIII/3-7)

c) — cu gura sub formă de disc, umflătură pe gât, toartă în bandă, corp globular, bază inelară.²³ (Pl. XIV/7-9)

d) — cu buza răsfrință orizontală spre exterior. La partea superioară o toartă în bandă, corp fusiform, bază inelară.²⁴ (Pl. XIV/3 și 4)

e) — Se face prezent și un exemplar din pastă cenușie acoperită cu vopsea neagră (Pl. XIV/6).

Buza este răsfrință oblic, pilniformă, toartă în bandă pornește de pe buză cu nervuri la partea superioară, corpul ovoidal și baza inelară. În interiorul buzei, pe nervura gâtului și pe umărul vasului se află un dekor realizat cu rotiță.

Prin trăsăturile sale morfologice acest tip de vas are o origină getică.

f) Ulioarele cu două toarte sunt mai rare. Acestea sunt confectionate din pastă cărămizie, iar unele sunt acoperite cu o angobă alb-gălbui. Buza este verticală și sănțuită adincă la exterior, tortile sunt în bandă cu una sau două sănțuiuri mediane longitudinale.

g) Ulioare mici cu gura în formă de pilnie (Pl. XIV/5).

La unele corpul este decorat cu caneluri²⁵ (Pl. XIV/1 și 2).

2) *Vase de tip Krater* care sunt confectionate dintr-o pastă de bună calitate de culoare gălbui-cărămizie și cu pereții acoperiți pînă sub pintecul vasului, cu o vopsea roșie. Gâtul larg, cilindric și final se termină cu o buză dreaptă, sănțuită, sub care sunt prinse cele două toarte ce se arcuiesc frumos și cad pe umerii vasului. Corpul propriu zis are o formă globulară și se termină cu fund îngust inelar. Se datează către sfîrșitul sec. I e.n.²⁶ (Pl. XV/1). Analogii în zona Troesmis²⁷, Horia²⁸ și în alte centre²⁹.

3) Un loc deosebit de important ca număr îl ocupă oalele mici. Ele ni se prezintă într-o varietate destul de mare, atât în ceea ce privește dimensiunile ei și argila care ne apare roșie, cărămizie, alb-gălbui și gri sau alternând de la negru-cenușiu și gri la alb-gălbui (Pl. XV/2–6).

În general pasta din care s-a confectionat este bine arsă și cu o compoziție aspră, fapt ce le dă un aspect spongios.

Unele și în special cele mari sunt prevăzute cu o toartă mică dar cele mai multe nu au asemenea apucători. De asemenea, la unele perții sunt netezii, la altele sunt acoperite parțial de caneluri.

În general, ele au o formă bitronconică și tronconică cu gura largă, buza arcuită spre interior și fundul mic. Se datează de la sfîrșitul sec. I, în sec. II și sec. III e.n.³⁰

Tot în grupa oalelor mici se inseră și un exemplar cu două toarte. El este realizat din pastă fină, acoperit cu vopsea gri, formă sferică, buza dreaptă. Are analogii în mai multe centre din țară³¹ și se încadrează în limitele sec. II e.n. (Pl. XV/10).

4) O altă categorie o formează cupele confectionate de obicei din pastă superioară bine arsă, de culoare roșie și în exterior sunt acoperite cu vopsea roșie fină care imită vernis-ul (Pl. XVII/1).

Păstrează evidente trăsături ale bolurilor elenistice, cu aspectul lor sferoidal, gura largă, buza răsfrântă în exterior și fundul profilat inelar. Dimensiunile lor variază fără să depășească limitele convenționale ale vaselor. Asemenea tip de vas se face prezent în multe centre din provincia istro-pontică și este datat în sec. I e.n.³².

5) Cele mai numeroase sunt cănițele. Ele apar în diferite variante pe care vom încerca să le grupăm după cum urmează:

a) Cele mai timpurii au fost datate cănițele cu toartă, confectionate dintr-o pastă fină, cărămizie-bej, cu pereții subțiri iar la unele exemplare acesteia sunt acoperite cu glazură de culoare gri.

Forma lor tinde către un profil bitronconic cu o linie mai zveltă și cu diametrul maxim în jumătatea inferioară. Fundul este mic, puțin înălțat și inelar. (Pl. XVI/1 – 2)³³ Ele au o răspindire destul de largă și sunt datate în sec. I și prima jumătate a sec. II e.n.³⁴

b) O altă variantă sunt cănițele cu aspect globular (Pl. XVI/3 – 8). Acest tip de vas este foarte răspândit în toată lumea romană³⁵. În general ele sunt lucrate dintr-o pastă fină și cu pereții subțiri, obținându-se culorile roșu, cărămiziu, portocaliu sau alb-gălbui. În exterior au fost date cu vopsea roșie ce imită vernis-ul și care uneori are o aderență slabă. Întîlnim de asemenea și cănițe care au pe suprafața pereților o glazură gri-argintie. Caracteristica formei lor o dă aspectul aproape perfect globular; în general cu linia de bombară maximă – în jumătatea inferioară a vasului, precum și buza care este dreaptă sau puțin arcuită și evazată spre exterior. Tortița este proporțională, iar fundul puțin înălțat și mic.

Cele mai multe au în zona de inserție dintre bază și corp un briu proeminent care constituie un element de decor. În majoritatea lor sunt datate în limitele sec. II e.n.

c) Tot în proporție destul de ridicată întîlnim și cănițe cu o toartă și cu caneluri pe corp. Ca și cele precedente, ele au o arie de răspindire foarte vastă³⁶. În general, ele sunt lucrate din argilă alb-gălbui și nu împărtășim părerea confectionării lor din caolin³⁷ bis. Forma acestor cănițe tinde către o linie globulară, au buza evazată spre exterior și sănătuită spre interior. La unele din ele fundul este de dimensiuni mici, bine profilat, cu un aspect de pieioruș, la altele însă acesta se remarcă mai puțin. Se datează în limitele sec. II e.n. (Pl. XVI/9)

d) Cănițele cu o toartă și cu suprafață acoperită doar parțial de caneluri constituie o variantă a celor descrise mai sus la punctul „c” (Pl. XVI/10 – 11). Acestea sunt de dimensiuni puțin mai mari, pasta roșie, cărămizie sau gri, bine arsă, mai puțin aspră și acoperite cu vopsea roșie sau cu o glazură gri-sidefată³⁸. În general la asemenea cănițe canelurile ocupă circa două părți din suprafața vasului.

e) Cănițele cu două toarte alcătuiesc o altă variantă. Ca proporție numărul lor este destul de redus și în mai multe forme: globulare sau kantharos-uri cu pereții drepti și

subțiri, din pastă fină, bine arsă, de culoare cărămizie și acoperiți cu o vopsea maronie. Fundul profilat și inelar. La noi este datată în sec. II e.n.³⁷

f) Tot ca formă diferită se înregistrează cănițe în formă de pahare confectionate din aceeași pastă fină, cu nuanțe de culori diferite, acoperite sau nu cu vopsea roșie și ornamentate parțial sau total cu caneluri. Ele au pereții drepti ca și paharele dar sunt prevăzute cu tortițe³⁸ (Pl. XVII/2).

6) *Unguentariile* imită forma celor din sticlă sau a amforelor și se datează în sec. I și II e.n. Ele s-au descoperit pînă acum în complexele funerare din regiunea Balcanilor și în cea nord-pontică³⁹. (Pl. XV/7 și 8).

7) *Un ulcior amforoidal* face trecerea de la vasele mari la grupa celor mici. Confectionat din pastă brună și bine arsă, vasul are o culoare roșie-cărămizie și cu partea superioară acoperită cu vopsea roșie.

Corpul are o formă tronconică cu partea inferioară mai alungită și terminată cu un picior inelar. Gîful este înalt și larg, buza îngroșată și răsfrîntă spre afară sub care se prinde o singură toartă lată ce cade perpendicular pe umerii vasului.

Este cunoscută în foarte multe stațiuni arheologice din zona istro-pontică⁴⁰ și mai ales în partea de nord a acesteia. A fost datată în sec. II e.n. (Pl. XII/6)

8) *Străchinile și farfuriile* constituie de asemenea un fond destul de numeros și sunt confectionate în general din pastă fină și foarte bine arsă. Mai toate sunt acoperite cu vopsea roșie sau portocalie. Liniatele raportului nostru nu ne permit să facem o tipologie a lor după mărimi și detaliu. Tipurile reprezentative se pot grupa în:

a) Cele de forma castroanelor cu pereții drepti și partea inferioară tronconică, fundul profilat și inelar. Sunt de diferite mărimi și cu buza mai mult sau mai puțin îngroșată⁴¹. (Pl. XVII/3–4).

b) Se fac prezente și străchioarele cu pereții curbați și arcuiți spre interior⁴². Este o formă tradițională pe care o găsim încă de la cele care s-au lucrat cu mîna (Pl. XVII/5).

c) Cea mai numeroasă grupă o formează farfurile a căror formă derivă de la cele de terra sigillata — descrise în catalogul lui Dragendorf — forma Curle 22 sau Ludowici, tipul Tb. Asemenea tip ne este cunoscut ca foarte frecvent în toată Dacia⁴³. (Pl. XVII/6–9).

9) Opaițele constituie ofranda aproape nelipsită la fiecare mormînt fapt ce-a constituit pentru noi o creștere a colecției, importantă nu numai prin numărul acestui gen de obiecte, ci și prin varietatea sa de tipuri și forme (Pl. XVIII). Au fost descoperite:

a) Opaițe cu ciocul rotund, cu discul simplu, cu bordura decorată cu ove⁴⁴. Pasta lor are acum o culoare bej-gălbui acoperită cu o vopsea neagră-maronie. Tradiția lor elenistică ne apare destul de evidentă și au fost dateate ca fiind din sec. I e.n.

b) Opaițe din lut gălbui cu ciocul triunghiular flaneat de volute, cu bordura și discul decorat cu ove și lini incizate și colorate cu o vopsea brun închisă. Pe fund poartă marca realizată prin stampilă incizată ce reprezintă o talpă de picior. Sunt dateate în sec. I e.n.⁴⁵

c) Sunt prezente de asemenea și opaițele de tipul „Firmalampen”⁴⁶ cu corpul rotund și discul plat mărginit de brîu în relief ce se desface în dreptul ciocului cu bordura ornamentată cu butoni iar pe spate simple ori cu stampile: *Fortis, CASSI(US)*. Nu lipsesc nici imitațiile după acest tip de opaițe.

d) Sunt freevenți și opaițele cu corpul rotund, de dimensiuni variabile — în jurul celor medii — cu ciocul scurt, discul concav și delimitat de bordură prin două cereuri incizate.

Asemenea forme se întâlnesc și fără alte ornamentații, ori numai cu bordura și cu discul decorat⁴⁷. Suprafața acestora este ornamentată cu reprezentări figurative: vulturul, elefantul, leul, gladiatorii în luptă, scoica, etc. Toate aceste forme de opaițe sunt dateate în limitele sec. II și în prima parte a sec. III e.n.⁴⁸

În concluzie, după cum am subliniat la început, fiind vorba de rezultatele unor cercetări efectuate asupra necropolei, *ceramica* de import descoperită aici nu reflectă dect în mică măsură relațiile comerciale și rolul pe care l-a jucat în această direcție Noviodunum în epoca romană.

Deși puține, obiectivele descoperite ne indică totuși direcția schimburilor pe care le-a avut acest centru de la Dunăre și ele ne trimit în continuare, cel puțin pentru anumite mărfuri: vin și untdelemn, pe vechile drumuri către centrele mediteraneene. Din aceleasi centre meșteșugărești mediteraneene ori pontice, ca și din altele cunoscute în Moesia inferioară au venit ca marfă de import și vasele mici cu decor imprimat sau aplicat, ca și acele opațe cu cioscul triunghiular cu volute și stampilate cu „talpa piciorului”, ori cele de tipul „Firmalampen” sau cu cioscul cordiform și cu reprezentări pe disc.

Asupra ceramicii de uz casnic se pot face următoarele precizări: deși succint, tabloul cronologic prezentat pe tipuri și variante – atât cît ne-a permis forma acestei comunicări, ne este suficient pentru a sublinia o serie de particularități tipice provinciei istropontice. Proveniența ei poate fi din atelierele orașului dar și din alte centre meșteșugărești din zonă sau olării din imprejurimi, gindindu-ne la rolul pe care l-a jucat în menținerea unor astfel de relații – flota romană a Dunării cu sediul la Noviodunum.

După caracteristicile tehnice și după formă ea poate fi împărțită în două categorii:

1. – Vase cu forme proprii provinciei istro-pontice. Acestea sunt cele care păstrează linia tradițiilor getice, cum sunt străchinile, unele oale și uleioare. Tot în această categorie se înscriu și cele care au evoluat din formele elenistice, difuzate în permanență de marile centre meșteșugărești de pe litoralul pontic și care au influențat puternic celealte olării din provincie înainte și după venirea romanilor.

2. – Vase cu forme cunoscute în toate provinciile romane, cum sunt unele farfurii și mai ales imitațiile după ceramică de lux. Aceste trăsături comune s-au născut din marile intersecții de influențe, din împletirea diferitelor aspecte culturale care au fost incorporate și au circulat prin multiple căi și forme în tot Imperiul roman. (vezi ilustrația p. 481)

NOTE

1. E. Desjardins, *Voyage archéologique et géographique dans la région du Bas-Danube*, R. A., XVIII, 1868, p. 264.
2. R. Vulpe, *Histoire de la Dobroudja*, Buc., 1938, pp. 164–166 și pass.; R. Vulpe și I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, Buc., pass.; Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Buc., 1900, 30, p. 206; V. Pârvan, *Descoperiri noi în Seythia Minor*, AARMSI, II, tom XXXV, 1913, pp. 502–509; O. Tafrali, *Noi achiziții ale Muzeului de antichități din Iași*, în *Arta și Arheologia*, II, 4, 1930, p. 30, 1; D. Tudor, *Inscriptii latine din muzeul de antichități din Iași*, în *Studiile și cercetările științifice – Iași*, IV, 1–2, 1953, p. 472, 3; Gh. Stefan, *Monuments inédits de Noviodunum, Dacia*, IX–X, 1941–1944, p. 473 și urm.; Gr. Florescu, *Un nou document privitor la flota romană de pe Dunărea moesică*, RIR, XVI, 1, 1946, p. 10; I. Barnea și B. Mitrea, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, MCA, IV, 1957, pp. 155–174 și MCA, V, 1959, pp. 469–475; Exp. Bujor și C. Simion, *Săpăturile de salvare din cimitirul roman de la Isaccea*, MCA, VII, 1960, p. 392 și urm.; Exp. Bujor, *Погребальные обряды в некрополе из Новиодунума*, în *Dacia*, n.s., IV, 1960, p. 527 și urm., *Santierul arheologic Gara-I-II, Noviodunum*, SCIV, V, 1–2, 1954, pp. 175–182.
3. Alex. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea română, sec. I–III*, e.n. Buc., 1977, fig. 1, cu importante modificări făcute la harta „Dobrogea română” publicată de V. Pârvan în AARMSI, tom XXXIV.
4. Em. Condurachi, *Classis Flavia Moesica au Ier siècle de n.e.*, Acte du IXe Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6–13 sept., 1972, Buc., Köln-Wien, 1974, pp. 83–88.
5. I. Barnea, *O inscripție de la Aegyssus*, SCIV, 1950, I, pp. 175–184.
6. Em. Popescu, *Inscriptiile din secolele IV–XIII descoperite în România*, Buc., 1976, p. 275.
7. A. S. Stefan, *Noviodunum – studiu de foto-interpretare arheologică*, BMI, XLII, 1, 1973, p. 3–14, fig. 6 și 21.
8. Exp. Bujor și G. Simion, *op. cit.*, p. 392, fig. 1, Exp. Bujor, *op. cit.*, p. 525 și urm.
9. I. Barnea și B. Mitrea, *op. cit.*, la nota 2 de mai sus; I. Barnea și Al. Barnea, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în paginile prezentei reviste.
10. P. Alexandrescu, *Necropola tumulară*, în *Histria*, II, Buc., 1968, pp. 244 și fig. 59; T. Gherasimov, *Izvestija-Instituto*, XV, 1946, p. 182 și urm.; A. M. Mansel, *Arch. Anz.*, 1941, col. 120 și urm.
11. Exp. Bujor și G. Simion, *op. cit.*, pass.; Exp. Bujor, *op. cit.*, pass.
12. P. Alexandrescu, *op. cit.*, în *Histria* II, p. 248 și urm.
- 12 bis. Primul vas de acest tip – v. G. Simion, *Descoperiri noi pe teritoriul Novio-*

- dunens, Peucee, VI, p. 129 și urm., Pl. IX.
13. Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 40 și pl. XV/196.
  14. P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 213 și pl. 100/VI, 1.
  15. G. D. Belov, S. F. Styleki și Jacobson, MIA-SSSR, 34, 1953, p. 214, fig. 63; I. B. Zeest, *Керамические маги Боспора*, MIA, 83, 1960, pl. 37/90 b.
  16. D. Tudor, *Comunicări epigrafice*, VI, SCIV, 21 (2), 1970, p. 319; idem, *Importul de vin și undelemen în provincia Dacia Apulum*, VII, 1968, p. 398; Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 41.
  17. P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 198, pl. 99/XXX-6, 7, 8.
  18. T. Knipowitsch, *Die Keramik römischer Zeit aus Olbia in der Sammlung der Ermitage*, I, dans «Materialen zur römisch-germanischen Keramik», IV, Frankfurt, a. M., 1929, p. 43, Taf. VIII/10; Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 54.
  19. H. S. Robinson, *The Athenian Agora*, T. V., *Pottery of the roman period*, New Jersey, 1959, p. 63, col. I, pl. 12/K 34.
  20. Митко Кънчев, *Приимсторически керамични материали в музея град Нова Загора*, 1973, fig. 94.
  21. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 96, pl. XII/433–435, XLIII/450, 453.
  22. *Ibidem*, p. 101, pl. XLIX/527; Exp. Bujor, *op. cit.*, p. 535, fig. 6/1–2.
  23. *Ibidem*, p. 96; Erich Gose, *Gefäßtypen der römischen Keramik im Rheinland*, Köln, 1976, p. 34, Taf. 33/387–388.
  24. E. Gose, *op. cit.*, p. 3, Taf. 31/373; Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 98, 192, pl. XLI 508.
  25. Gh. Popilian, *op. cit.*, analogie cu vasele de la pl. LI/546, p. 102–103, 194.
  26. *Ibidem*, p. 92, pl. XXXIX/404.
  27. A. Opaiț, *Considerații preliminare asupra ceramicii romane timpuriș de la Troesmis*, în Peucee VIII, 1980, p. 333 și p. 337 – PL. VI/2.
  28. V. H. Baumann, informații directe pentru care îi aducem mulțumiri și pe această cale.
  29. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 91 și urm. v. A. Rădulescu, *Contribuții la cunoașterea ceramicii de uz comun din Dobrogea*, Pontica, VIII, 1975, p. 338/pl. II/1–1a.
  30. *Ibidem*, Pontica, VIII, p. 337 și urm.
  31. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 91, 183, pl. XXXVIII/382.
  32. A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 332 și urm., pl. 1.
  33. P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 219, pl. 101/MXXV-4; A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 334, pl. III/2; 3.
  34. H. S. Robinson, *op. cit.*, p. 84, pl. 7/G 117; A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 338, pl. V.; Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 104 și urm., Pl. LII–LIV.
  35. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 107, tip 4; pl. LVII/665–679; A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 336, pl. IV; T. Kovaceva, *Arheologija*, X, 1968, p. 69, fig. 4 b; H. Robinson, *op. cit.*, p. 41/G 182.
  36. bis A. Rădulescu, *Op. cit.*, p. 336.
  36. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 106, tip 3, var. b, pl. LVII/634, 644; H. S. Robinson, *op. cit.*, p. 52, 55/j, 11, 34.
  37. H. S. Robinson, *op. cit.*, p. 30, pl. 4/G 79.
  38. Cf. E. Bonis, „Die frähkaiserzeitliche Keramik in Pannoniien”, in *Disertationes*, II, 20, 1942, pl. XIX/1.
  39. H. S. Robinson, *op. cit.*, p. 15, pl. 2/F 50; K. Jugla – Y. Kaludova, *Arheologija*, Sofia, *op. cit.*, 1962, 1, fig. 15 d; A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 349 și urm. pl. XIV; pentru amfora miniaturală vezi: H. S. Robinson, p. 91., pl. 21 M 73.
  40. A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 346, pl. XI/2.
  41. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 119, pl. LXIII/766, 769; H. S. Robinson, *op. cit.*, p. 24, pl. 4/G₁₄; E. Gose, *op. cit.*, p. 28, pl. 24/323.
  42. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 122, pl. LXVI/808; 810; H. S. Robinson, *op. cit.*, p. 48, pl. 8/H₁₂.
  43. E. Gose, *op. cit.*, pl. 12, pl. 7/115; T. Knipowitsch, *op. cit.*, p. 50 și urm., și fig. 12/2, 3, 4, 5.
  44. C. Ionomu, *Opaițe greco-romane*, Constanța, 1967, p. 11, fig. 17.
  45. *Ibidem*, p. 11, tipul X, fig. 18 (prin analogie).
  46. *Ibidem*, pl. 14, tipul XII, p. 15, fig. 26.
  47. *Ibidem*, p. 17, tip XVIII, fig. 31 și urm., p. 128, fig. 140–143.
  48. *Ibidem*.

NOUVEAUX RESULTATS DES FOUILLES DE LA NECROPOLE DE NOVIODUNUM

(RESUMÉ)

*Noviodunum*¹ occupe une position géographique qui lui assura à l'époque romaine un rôle stratégique et économique de tout premier rang². En effet, c'était là que se trouvait emplacé l'un des principaux gués du Danube; là encore il y avait un nœud de routes terrestres³ rejoignant la grande voie militaire et marchande du fleuve; là également prenaient leurs quartiers la *clavis Flavia Moesica*⁴ et la *legio I Iovia*⁵

et enfin, durant la dernière étape historique de cet important centre romano-byzantin, c'était là aussi un siège épiscopal⁶.

De nos jours, la zone archéologique de *Noviodunum*⁷ attire l'intérêt des spécialistes non seulement en raison de sa forteresse renforcée de solides murailles et dotée d'un territoire urbain limitrophe quatre fois plus grand qu'elle, mais aussi par son importante nécropole tumulaire

(pl. I). Tout un secteur de celle-ci — appelée par les habitants des lieux « La mouilleuse » — fut l'objet des investigations que nous fîmes en 1958 (six tumuli, pl. II) et en 1979-1980 (douze tumuli). Selon les résultats obtenus, le secteur funéraire exploré se rattache à l'existence de la fortresse et de l'agglomération civile satellite des premiers temps de la domination romaine (fin du Ier siècle de notre ère jusqu'à vers le milieu du IIIe siècle).

Sous le rapport typologique et stratigraphique, les tumuli de Noviodunum (*Isaccea*) sont du type monumental avec le manteau de terre qui les recouvre réalisé au moyen des couches alternées ou formé de plusieurs buttes réunies en surhaussant leur partie centrale.

Quant aux tombes dégagées par les fouilles, leurs rite et rituel funéraires les rangent dans plusieurs groupes comme suit:

a) Tombes à incinération sur place, en fosse parallélépipédique sans marches.

b) Tombes à incinération sur place en fosse ovale, sans marches.

c) Tombes à incinération sur place en fosse parallélépipédique aménagée plus ou moins soigneusement et dotée d'une ou deux marches.

d) Tombes monumentales à inhumation en un sarcophage taillé dans un bloc de pierre, avec ou sans décoration, le couvercle taillé lui aussi dans un seul bloc, à deux pentes et aux angles dotés d'acrotères, ou bien formé d'une grosse dalle le recouvrant entièrement.

e) Tombes à inhumation en fosse doublées de briques.

f) Tombes à inhumation en fosse simple, non aménagée, où le défunt était déposé reposant sur le dos.

g) Tombes à inhumation en fosse non aménagée, avec le défunt accroupi.

Mobilier funéraire. Suivant leur nature et fonction, ainsi que compte tenu de leurs formes et ornementsations, on peut grouper les objets récupérés dans plusieurs catégories, à savoir:

a) Armes. Cette catégorie, la moins nombreuse, est surtout représentée par quelques petites lames de couteaux de fer.

b) Bijoux. Un peu plus riche que la catégorie précédente, celle-ci se compose de quelques colliers faits d'agates noires alternées de perles d'or ou uniquement de cette sorte de perles, de quelques boucles d'oreille et bagues d'or (pl. IX). L'argent aussi y est représenté, notamment sous la forme d'appliques. Quant aux objets de parure en bronze, il s'agit surtout d'appliques et de différentes sortes de boucles, ou encore d'épingles à cheveux, plus ou moins ornées (pl. X).

c) Vases d'offrandes. Ils représentent la catégorie la plus nombreuse. Dans cette catégorie le métal — bronze tout d'abord et métaux nobles — ou le verre tiennent une place moins importante que la céramique.

Retenons parmi les pièces métalliques quelques unes plus représentatives. Tout d'abord, un autre petit chaudron de bronze dont les parois sont ornées de scènes pir ée de lan reiseln

mythologie (« la chute de Phastos ») (pl. XI, 2). Une autre pièce remarquable est un bol d'argent à doubles parois, décoré au repoussé. Ajoutons-y encore une petite cuvette de bronze doré et quelques petits gobelets de bronze, de forme cylindrique, avec ou sans couvercle (pl. XI). Enfin, un strigile de bronze doré revêtant la forme d'un doigt vient compléter cette liste d'objets métalliques.

Bien que présent souvent dans les tombes, le verre est surtout illustré par des bouteilles d'onguent de type unguentarium, généralement incolores ou verdâtres, soufflées dans des moules (pl. XI).

La céramique représente donc le principal fonds des valeurs matérielles déposées dans les tombes sous la forme de vases d'offrandes. Cette céramique, retirée de la nécropole tumulaire d'époque romaine explorée par les fouilles de Noviodunum peut se classer dans les groupes et selon les types suivants:

1. Les pièces d'importation, avec les amphores au premier plan. Par rapport à la vaisselle d'usage courant, les amphores sont plus rares à servir de vases d'offrandes ou dans la pratique du rituel funéraire qui exige de la poterie brisée intentionnellement. On y distingue, néanmoins, plusieurs types:

1. Les grandes amphores faites d'une pâte très pure, bien cuite, de teinte rouge clair et avec une engobe blanche tirant sur le jaune. Ce type d'amphore est attesté aussi dans les autres centres du limes bas-danubien¹³, à Hisstra¹⁴, et sur la côte septentrionale de la mer Noire, à Chersonèse¹⁵. L'hypothèse avancée au sujet de ce type d'amphore évoque une origine dalmate¹⁶ et propose le IIe siècle pour ce qui est de leur chronologie. Dans notre cas, l'amphore découverte en My_B, m₁ a été datée grâce à une monnaie de Marcus Aurelius (161-180) (Pl. XII/1).

2. Toujours dans la catégorie des amphores de grande taille (H = 74 cm, diam. = 44 cm) s'inscrit aussi un autre type, moins courant (Pl. XII/2). Il s'agit d'une pièce modélisée dans une pâte de qualité de brique et engobée de sa propre substance découverte en My₁, m₂ (Pl. XII/2). Sa datation a été facilitée par la mise au jour dans le même contexte d'une monnaie faisant partie des émissions de Hadrian.

3. Mais l'espèce la plus fréquente de la Nécropole de Noviodunum est celle des amphores de taille moyenne, qui doivent leur aspect grumeleux à une pâte comportant une très grande quantité de pyroxène. Ce sont des pièces d'un blanc-jaundâtre, engobées de leur propre substance. C'est un type d'amphore (Pl. XII/3 et 4) attesté dans toutes les stations histro-poniques et daté de la fin du Ier siècle et la première moitié du IIe siècle de n.e.¹⁷ Nos exemplaires ont été mis au jour avec la pièce décrite ci-dessus et datés au moyen de la dite monnaie de Hadrian.

4. Cette catégorie comporte aussi une amphorette (Pl. XII/5) (H = 35 cm; diam. = 13 cm), de taille naine. Sans qu'aucune monnaie puisse la dater avec certitude, il nous semble pouvoir l'inscrire de la fin du Ier siècle à la première

moitié du IIe siècle de n.é., du fait que la même tombe a livré plusieurs bouteilles de verre à onguent et que le tout se trouvait placé dans un tumulus dont la plupart des tombes étaient datées par des pièces de monnaie de Domitien (81-96) et Tiberius (14-37) avec une contremarque du IIe siècle.

Le même groupe de vases d'importation comporte encore d'autres catégories céramiques, dont nous mentionnerons:

— Un plat, dont la pâte rouge est de qualité exceptionnelle; sa mince paroi est recouverte d'une peinture rouge foncée. A l'intérieur, le fond du plat est décoré de deux cercles concentriques, à traits incisés, exécutés à la roulette.

— Une cruche de type anochô, modelée dans une pâte rouge de qualité supérieure et recouverte d'un vernis noir. A notre avis, il s'agit toujours d'un objet d'importation. La panse bombée, couverte de cannelures (sotiles) est surmontée d'un col bas, tronconique. Le même ensemble livra aussi une monnaie de Marcus Aurelius (161-180).

— Un vase en forme de bol (ou assiette creuse), avec le rebord imprimé de motifs décoratifs et l'intérieur orné d'un petit relief figuratif surimprimé.

L'image reproduit un personnage masculin sommairement vêtu (cachez), à l'instar des habitants des pays chaud, au repos, assis sur un rocher et s'appuyant sur un bras, à côté d'un panier. De sa main droite, il retient une ligne au bout de laquelle s'est pris un poisson. Quelques ondulations en saillie reproduisent l'eau. La scène est encadrée d'une bordure faite de trois plis circulaires. On attribue comme patrie d'origine des vases ornés de scènes en relief le Perse; ce serait de là que cette mode fut adoptée par les potiers d'Arretium et véhiculée dans plusieurs centres provinciaux de l'Empire, de sorte que même s'il s'agissait d'un produit local, le modèle en était sûrement importé. Notre pièce date des IIe-IIIe siècles de n.é.

B. La poterie locale représente le principal fonds de notre collection et elle se compose essentiellement de la catégorie de vases dits d'usage commun. Voici les diverses formes et les types de cette catégorie:

1. Tout d'abord notons les cruches à une seule anse — espèce assez fréquente. Elles sont confectionnées dans une pâte cuite, à point et faisant montre d'un éventail de teintes assez large: rouge, brique, violacé, voire blanc-jaundâtre. A l'extérieur, leurs parois sont dans leur majorité partie peintes en rouge-brun. S'agissant de leurs formes, on peut distinguer plusieurs types de cette catégorie.

a) L'espèce avec le rebord vertical, profilé à l'extérieur le col long, l'anse bandée (Pl. XIII). Ces pièces peuvent être de différentes tailles²¹.

b) Le récipient à l'ouverture trilobée, anse bandée, sirps ovoidal ou fusiforme, base baguée (Pl. XIII/3-7)²².

c) Avec l'ouverture en forme de disque (Pl. XIV/7-9) et une saillie faisant le tour du col,

l'anse bandée, le corps globulaire reposant sur un fond bagué, de petites dimensions²³.

d) Les vases à l'embouchure en entonnoir.

e) Le vase au rebord évasé jusqu'à l'horizontale, muni d'une anse dans sa partie supérieure, le corps fusiforme et la base baguée²⁴.

f) Un autre exemplaire attesté est celui modelé dans une pâte grise et recouvert d'un vernis noir. Comme ces caractères morphologiques l'indiquent, cette pièce est d'origine gétique (Pl. XIV, 6).

g) Plus rares, les cruches à deux anses sont faites d'une pâte dont la teinte brique est recouverte d'une engobe d'un blanc tirant sur le jaune²⁵. (Pl. XIV, 5).

2) Les vases de type kantharos sont confectionnés dans une pâte de qualité supérieure, d'un jaune-brûlé, les parois recouvertes jusqu'en dessous de la panse d'une peinture rouge. On les date de la fin du I^e siècle. Notre pièce offre des analogies avec les exemplaires récupérés à Troesmis²⁶, Horia²⁷ et ailleurs²⁸.

3) Une place de tout premier rang sous le rapport numérique revient aux petits pots, d'une grande variété tant pour ce qui est de leur taille, que par la teinte qu'ils revêtent — rouge, brique, blanc tirant sur la jaune ou alterné de noir cendré et gris avec le blanc jaundâtre; généralement, ce sont des échantillons confectionnés dans une pâte rugueuse, qui leur confère un aspect spongieux.

On les date de la fin du I^e, du IIe et IIIe siècles²⁹.

4) A retenir aussi la catégorie des coupes, modelées à l'ordinaire dans une pâte de qualité supérieure et cuite à point, de teinte rouge. Ces pièces ont l'extérieur recouvert d'une fine pellicule de peinture rouge imitant le vernis (Pl. XVII, 1, 2). Ce genre de pièces est attesté dans bon nombre des centres de la province historique et daté du I^e siècle de n.é.³⁰.

5) Mais les plus nombreuses sont les petites tasses, dont nous tâcherons de grouper les différentes variantes comme suit:

a) — Les plus anciennes semblent les petites tasses, à une anse (Pl. XVI), faites d'une pâte de qualité supérieure, d'un beige rosé les parois minces et dans certains cas glaçées de gris. Elles ont connu une assez large diffusion et sont datées du I^e siècle et de la première moitié du siècle suivant de notre ère³¹.

b) — Une autre variante est celle des petites tasses d'aspect globulaire. C'est un type de récipient fort connu à travers tout le monde romain³². (Pl. XVI).

c) — Toujours assez nombreuses sont également les petites tasses à une anse et couvertes de cannelures (Pl. XVI). De même que les précédentes, elles sont attestées dans un vaste espace³³. On les confectionnait généralement dans une argile blanche tirant sur le jaune, mais nous ne partageons pas l'avis de nos confrères qui parlent de kaolin à leur sujet^{34 bis}. Ces pièces sont elles aussi datées dans les limites du IIe siècle.

d) — La petite tasse munie d'une anse et avec la surface partiellement couverte de cannelures est une variante de celles que nous venons de décrire (Pl. XVI). Il s'agit d'une variante plus d'une taille plus grande³⁷.

e) — Une autre variante est celle des petites tasses à deux anses. Ce sont des pièces avec le fond bague et nettement profilé, datées chez nous du IIe siècle de n.é.³⁸.

f) — Notons aussi la petite tasse de la forme d'un gobelet (Pl. XVI), réalisée dans la même pâte de qualité supérieure, dans différentes couleurs, recouverte au non d'une peinture rouge et ornée, soit en partie, soit entièrement, de cannelures. Cette sorte de pièces ont les parois droites d'une gobelet, mais elles sont munies de manches³⁹.

g) — Les bolles à onguent imitent les formes de unguentarii romains en terre ou des amphores. Elles sont datées des I^r et IIe siècle de n.é. et attestées dans les ensembles funéraires de la région balkanique et nord-pontique⁴⁰ (Pl. XV, 7, 8).

7. — Une cruche amphoroidale représente la transition de la catégorie des vases de grande taille à celle des petits. C'est une forme de vase connue dans maintes stations archéologiques de la zone istro-pontique⁴¹, et surtout dans le nord de cette zone. On l'a datées du IIe siècle de n.é. (Pl. XII, 6).

8. — Les écuelles et les plats ou assiettes composent à leur tour un fond assez riche. Ils sont généralement confectionnés dans une pâte de bonne qualité et même de qualité supérieure, cuits à point et recouverts d'une peinture rouge ou orange. Il nous faut mentionner tout au moins leurs types les plus représentatifs, qui peuvent se grouper comme suit:

a) — Les bols, avec les parois droites et la portion inférieure tronconique, le fond bague et nettement profilé; ils sont de tailles diverses, la lèvre plus ou moins épaisse⁴² (Pl. XVII).

b) — Les écuelles aux parois incurvées vers l'intérieur — formées à la main⁴³.

c) — Les plats, constituant le groupe le plus nombreux, dont la forme dérive de celle des terra sigillata décrites par le catalogue de Dragn-dorf — Curle 23 ou Ludowici, type Tb⁴⁴. (Pl. XVIII).

9) Les lampes sont des objets d'offrandes qui sont presque jamais défaut à ces tombes, ce qui explique leur grand nombre, ainsi que la grande variété de types et de formes enregistrées. (Pl. XVIII).

a) Lampes de tradition hellénistique, le bec circulaire et le disque simple, la bordure décorée d'oves⁴⁵.

b) Lampes de la même argile blanche-jaundâtre, bec triangulaire, flanqué de deux volutes, anse annulaire. La décoration de la bordure est faite d'oves, alors que le disque s'orne de traits. Le fond marqué de l'empreinte d'une planta pedis. Sont datées de la seconde moitié du I^r siècle et la première partie du IIe siècle⁴⁶.

c) Egalement attestées sont les lampes de type « Firmalampen » et leurs imitations⁴⁷.

d) Tou aussi fréquentes sont les petites lampes à la panse globulaire, de tailles variable autour de la moyenne, le bec court et le disque concave et délimité par une bordure faite de deux cercles

incisées⁴⁸. Les pièces de cette forme peuvent ne pas être ornées ou avoir tantôt seulement le disque, tantôt le disque et la bordure ornés d'un aigle, un éléphant, un lion ou de gladiateurs combattant, quand il ne s'agit pas d'un coquillage ou de quelque autre motif ornemental.

Toutes ces lampes sont datées du IIe siècle et de la première moitié du IIIe siècle de n.é.⁴⁹

Pour conclure. Quelques riches soient les offrandes funéraires, elles n'en restent pas moins tributaires aux pratiques rituelles et, comme telles, inaptes à refléter entièrement l'existence de cette cité, dont le tableau aussi complet que possible s'ébauchera seulement à partir du moment où l'on réunira toutes les données fournies par l'étude approfondie des situations complexes présentées aussi bien par la fortresse que par l'agglomération civile des alentours. La céramique d'importation et autochtone présentée ici de même que les objets en verroterie, les bronzes, les pièces d'or et d'argent, ne saura donner à elle seule la pleine mesure des relations commerciales et de la vie sociale dans le centre de Noviodunum à l'époque romaine. Mais, si peu nombreux, qu'ils soient, les objectifs explorés indiquent toutefois la direction des échanges effectués à ce point du Bas-Danube. C'est des centres méditerranéens et pontiques, aussi bien que de ceux fonctionnant en Mésie inférieure que sont parvenus, comme produits d'importation, dans la région du Bas-Danube les petits vases à décor imprimé ou appliqué, les lampes munies de becs triangulaires à volutes et la semelle marqué d'une estampille, ou encore les « Firmalampen », ou celle avec un bec cordiforme et le disque orné de représentations.

Nous aimerais ajouter quelques mots au sujet de la poterie d'usage courant. Bien que succinct son tableau chronologique a été présenté par types et variantes, dans la mesure où le temps nous a permis de dégager quelques particularités typiques de la province histro-pontique. Cette céramique a pour origine soit les ateliers de la ville, soit ceux fonctionnant dans les autres centres de production de cette zone et des environs. Et il convient de ne point oublier à cet égard le rôle qu'a pu jouer la flotte romaine qui siégeait à Noviodunum. Il s'agit d'une céramique susceptible d'être rangée dans deux catégories, d'après ses caractères techniques et sa morphologie:

1) Formes spécifiques à la province histro-pontique, fidèles à la tradition gélisque, dans le genre des écuelles, de quelques pots et des cruches. Dans cette même catégorie se rangent aussi les pièces dont la forme a évolué depuis un type hellénistique, sans cesse diffusé par les grands centres du littoral pontique et qui ont exercé une forte influence sur tous les potiers de la province, avant comme après l'arrivée des Romains.

2) Vases de forme courante dans toutes les provinces romaines — tels certains plats et surtout les pièces imitant la céramique de luze. Ces formes communes sont nées aux grands carrefours des influences, de la fusion de divers courants culturels qui, ayant fait par être assimilés, ont circulé par des voies multiples à travers tout l'Empire romain.

NEUE FUNDE IM GRÄBERFELD VON NOVIODUNUM (VORLÄUFIGER BERICHT)

Noviodunum befindet sich in der nächsten Nähe der Spitze des Donaudelta, auf dem Festlande das die Kette der Seen und über schwembaren Geländestücke entlang des Flusses durchbricht und bis zu dessen Bett gelangt. An der betreffenden Stelle neben der Stadt Isaccea wurde bereits in vorigen Jahrhundert das Stadtgebiet von Noviodunum geortet¹. Dank seiner Lage hat Noviodunum eine bedeutende² strategische und wirtschaftliche Rolle zur Zeit der Römer gespielt, denn es war eine der bedeutesten Übergangsstellen der Donau, eine Kreuzung der Landwege mit dem Militär- und Handelsweg³ der Donau, Sitz der römischen Flotte *Classis Flavia Moesiana*⁴, Mittelpunkt der Legion I *Iovia*⁵; auch war es in byzantinischer Zeit bekannt als Bischofssitz⁶.

Heutzutage bietet das archäologische Areal von Noviodunum mehrere Sehenswürdigkeiten, und zwar die Schutzmauern – die Festung, die Schutzwälle mit ihren Schutzgräben, welche das Stadtgebiet – das Vierfache des römischen Lagers – abstecken, das hügelartige Gräberfeld, welches in einem Umkreis von mehreren Kilometern der Landschaft ihren kennzeichnenden Charakter aufprägt (Taf. I u. III). Ein Abschnitt dieser Gegend, von den Ortsbewohnern „zu den vier Hügeln“ benannt, bildet unser Grabungsobjekt u. zwar sechs Grabhügel im Jahre 1958⁷ (Taf. II) und zwölf andere in den Jahren 1979 und 1980 (Taf. III).

Unser Vortrag befaßt sich nur mit dem Gräberfeld und berichtet kurz über die Ergebnisse der Grabungen der letzten Jahre (1979–80).

Die Erforschung des „Zu den vielen Hügeln“ genannten Abschnittes des Gräberfeldes hat zur Schlußfolgerung geführt, daß dieser Friedhof am Anfang der römischen Herrschaft in Noviodunum (Ende I.–Mitte III. Jhdts) sowohl dem Militärlager als auch der benachbarten zivilen Siedlung gedient hat.

Aus typologischer und stratigraphischer Sicht gehören die Hügel aus Isaccea zu den Großhügeln mit mehreren aufeinanderfolgenden Erdschichten¹⁰ oder aus einer Reihe von überlagerten Hügeln mit erhöhten Innenkern bestehend.

Nach dem Ritus und dem Bestattungsritual zu urteilen, kann man folgende Abarten unterscheiden¹¹:

- a) Brandgräber am Ort mit rechteckiger, treppenloser Brandgrube
- b) Brandgräber am Ort mit ovaler treppenloser Brandgrube
- c) Brandgräber am Ort mit rechteckiger Brandgrube in nachlässiger Ausführung und mit einer oder zwei Treppen versehen
- d) Monumentale Körperbestattungen mit verziertem oder unverziertem Steinsarg auf einem einzigen Steinblock und gleichem Deckel; an den Ecken mit Akroterien versehen oder als einfache, dicke Deckelplatte.

e) Körperbestattungen mit Ziegelpackung
f) Körperbestattungen in einfacher Grabgrube; der Tote in gestreckter Lage beige setzt

g) Körperbestattungen in einfacher Grabgrube; der Tote in Hockerlage beigesetzt.

Die Ausstattung der Gräber Nach ihrer Zweckmäßigkeit, ihrer Form und Verzierung kann man die gefundenen Beigaben folgendermaßen einordnen:

a) *Waffen*. Sie bilden die kleinste Gruppe und sind durch kleine Messerdingen aus Eisen vertreten

b) *Der Schmuck* bildet eine zahlreichere Gruppe von Beigaben. Er tritt in Gestalt von Halsbändern, die abwechselnd aus Perlen und schwarzen Achatperlen bestehen, von Goldblech oder von Ohrgehängen und Ringen aus Gold, auf. (Taf. IX).

Dazu gehören auch die Silberstücke. Die meisten von ihnen sind Beschläge.

Auch die bronzenen Schmuckstücke dienen demselben Zweck, sowohl die Beschläge und Schnallen als auch die mehr oder weniger verzierten Haarnadeln (Taf. X).

c) *Die Opfergefäße* bilden die zahlreichste Gruppe von Beigaben. Unter ihnen nehmen die Metall- und Glasgefäße einen bescheidenen Platz ein, wobei die ersten gewöhnlich aus Bronze und nur selten aus einem Edelmetall sind.

Wir möchten das Auffinden eines bronzernen Kesselchen mit Reliefverzierung unter streichen¹² bis. Auf seinen Wänden ist das mythische Thema – „Der Sturz des Phaeton“ (Taf. XI) dargestellt.

Auch eine Silberschale mit Doppelwand „au répoussé“ ausgeführt, ist erwähnenswert.

Hierher gehört auch eine vergoldete Bronzeschüsselchen und die Bronzegläser von verschiedener Größe, mit oder ohne einen Deckel (Taf. XI).

Ein fingerförmiges Schabosen aus vergolder Bronze ergänzt diese Gruppe von Beigaben.

Die Glaswaren sind durch die um vielen Gräbern aufgefundenen Salbengefäße vertreten, die aus farblosen, grünlichen Glas, durch Blasen in eine Form, hergestellt wurden (Taf. XI).

Keramik. Die Opfergefäße aus Keramik bilden zahlenmäßig und wertmäßig die Hauptbeigaben der untersuchten Gräber.

Demzufolge kann man die Tonware aus dem Gräberfeld von Noviodunum in folgende Gruppen und Arten einteilen.

A. – *Importware*. An erster Stelle stehen die Amphoren. Im Vergleich zu den Gebrauchsstücken, wurden die Amphoren seltener als Beigaben oder im Bestattungsritus des zerbrochenen Gefäßes verwendet. Unter ihnen sind folgende Arten zu unterscheiden:

1) große Amphoren aus einer hellroten, reinen, gut ausgebrannten Tonmasse, deren Oberfläche mit gelblicher Engoba bezogen wurde.

Dieser Typus ist auch aus anderen Ortschaften des Limes an der Unteren Donau¹⁸, aus Histria¹⁹ und aus Chersonesos²⁰ an der nördlichen Schwarzmeerküste bekannt. Vermutlich stammt er aus Dalmatien²¹ und wird in das II. Jhd. angesetzt. Die von uns beschriebene Amphore, welche in My-B²² (Taf. XII) aufgefunden wurde, gehört in dieselbe Zeit, da sie durch eine Münze des Marcus Aurelius (161–180) datiert ist.

2) Ebenfalls zu den großen Amphoren gehört ein etwas ungewöhnlicher Typus. Es handelt sich um die My, m 2 (Taf. XII, 2) gefundene Amphore, die aus einer ziegelroten, besonderen Tonmasse mit einer eigenen Engoba angefertigt ist.

Eine von Hadrian geprägte Münze hat ihre Datierung erleichtert. Ihr Typus wird nirgends sonst erwähnt.

3) Die häufigsten Amphoren sind von mittlerer Größe, die aus einer Tonmasse mit viel Pyroxenit angefertigt wurden, wodurch sie ein äußerst rauhes Aussehen erlangten. Auch sind sie gelblich weiß und besitzen eine eigene Engoba.

Diese Amphorenart (Taf. XII/3, 4) finden wir in allen Siedlungen der Unteren Donau und des Pontos; sie stammen vom Ende des I. und aus der ersten Hälfte des II. Jhdts. Die von uns vorgeführten Stücke wurden zusammen mit der w.o. angeführten Amphore aus der Zeit Hadrians gefunden.

4) Einem anderen Typus bilden die kleinen Amphoren mit einem Ausmaß von 35 cm. Höhe und bloß 13 cm. im Durchschnitt (Taf. XII, 5).

Obwohl sie münzenlos war, wurde sie sowohl in einem Grab mit gläsernen Salbenbehältern als auch in einem Hügelgrab (MII-B) gefunden, in dem die Mehrzahl der Bestattungen anhand von Münzen des Domitian (81–96) und des Tiberius (14–37) datiert werden konnten. Auch spricht der Töpferstempel aus dem II. Jhd. für den bereits erwähnten Zeitraum.

Auch zur Importware gehören folgende Töpferwaren: – ein Teiller aus sehr feiner, roter Tonmasse, mit dünnen Wänden dessen Oberfläche mit einer dunkelroten Farbe bestrichen wurde. Der innere Boden hat eine Randgerizte Verzierung, die aus zwei konzentrischen Kreisen besteht. Es wurde dem II. Jhd. zugewiesen.

– ein Krug vom Oinochoe-Typus, aus feiner, roter Tonmasse, dessen Oberfläche mit Firnis bestrichen wurde, den ich ebenfalls als Importware betrachte. Sein Hals ist kurz und kegelmäppig, sein Körper gewölbt und gefurcht. Im Einzelgrab mit Steinsarg in dem er gefunden wurde befand sich auch eine Münze des Marcus Aurelius (161–180).

– ein schüsselartiges Gefäß mit aufgestempelten Muster auf dem Rand und plastischer Figurenverzierung auf der Innenfläche. Diese stellt einen äußerst spärlich bekleideten Mann (bloß mit einem Lendenschurz), der auf einem Felsen sitzt und sich ausruht, indem er sich auf eine Hand stützt, neben der sich ein Korb befindet. In der rechten Hand hält er eine

Angel an der ein Fisch zappelt. Das Wasser wird durch Wellen wiedergegeben. Das ganze wird von einem dreifachen Gürtel eingerahmt.

Die reliefverzierten Gefäße wurden ursprünglich in Pergamon hergestellt, später von den Töpfern aus Arretium übernommen und in mehrere Reichsstädte weiterverbreitet. Hiermit, auch wenn wir sie als örtliche Töpferware betrachten würden, so würden ihre Formen bestimmt eingeführt. Das Gefäß stammt aus dem II–III. Jhd.

B. Die in den örtlichen Werkstätten hergestellte Keramik bildet den Hauptteil unserer Sammlung, vornehmlich die sogenannten Gefäße des täglichen Gebrauchs. Folgende Arten sind zu unterscheiden.

1) Als erste sind die einhenkeligen Krüge zu nennen, die ziemlich zahlreich sind. Sie wurden aus einer vielfarbigen, gut ausgebrannten Tonmasse (rot, ziegelrot, dunkelblau u. sogar gelblich-weiß), hergestellt. Die Gefäßoberfläche wurde zum größten Teil mit einer bräunlich-roten Farbe überzogen. Ihrer Form nach kann man die Gefäße in mehrere Abarten aufteilen: a) mit senkrechtem, profiliertem Rand, mit langem Hals, mit flackem breitem Henkel, der doppelt kanneliert ist; mit bauchigem Körper und Fuhring. Davon gibt es verschiedene Größen (Taf. XIII)²³;

b) – mit kleeblattförmigen Mund und mehr oder weniger einförmigen Körper und Standring; manche Exemplare wirken kugelförmig Taf. XIII, 3–7.

c) – mit scheibenförmigen Mund, breitem Henkel, kugelförmigem Körper und Standring;

d) – Gefäße mit trichterförmigem Mund (Taf. XIV).

e) – mit ausgezogenem Rand, breitem Henkel, spindelförmigen Körper und Standring (Taf. XIV);

f) – Es gibt auch ein Exemplar aus grauer Tonmasse, mit schwarzer Farbe überzogen (Taf. XIV, 6). Seine morphologischen Züge weisen auf eine getische Abstammung aller Gefäße dieser Art;

g) – zweihenklige Krüge gibt es seltener. Sie wurden aus einer ziegelroten Tonmasse hergestellt, wobei manche mit einer gelblich-weißen Engoba bestrichen wurden.

2) Gefäße vom Kantharos-Typus, die aus einer hochwertigen, gelblich-ziegelroten Tonmasse hergestellt und mit roter Farbe bis unter dem Bauch des Gefäßes überzogen wurden. Sie werden am Ende des I. Jhdts. datiert²⁴. Ähnliche Gefäße in der Gegend von Troesmis²⁵, Horia²⁶ und in anderen Siedlungen.

3) Äußerst zahlreich sind die kleinen Töpfe. Sie weisen eine Vielfalt von Farben (rot, ziegelrot, gelblich-weiß und grau oder schwarz-grau) auf; auch sind sie in verschiedenen Größen vertreten.

Im allgemeinen ist die Tonmasse aus der sie hergestellt worden waren, gut ausgebrannt, mit einem rauen Gehalt, der ihnen ein schwammiges Aussehen verleiht. Sie werden in das Ende des II. und am Anfang des III. Jhdts. datiert²⁷.

4) Eine andere Art von Gefäßen bilden die Schalen, die gewöhnlich aus einer roten, gut ausgebrannten Tonmasse hergestellt wurden und deren äußerste Fläche mit einer feinen, roten, firnisähnlichen Farbe überzogen wurde (Taf. XVII, 1, 2). Gefäße dieser Art, die jetzt in vielen Ortschaften des Donau – und Schwarzmeerraumes hergestellt werden, sind in das erste Jhd. u. Z. datiert²³ worden.

5) Am zahlreichsten sind die Kännchen. Sie treten in verschiedenen Abarten auf:

a) Als älteste werden die einhenkeligen Kännchen betrachtet, die aus einer feinen, beige-ziegelroten Tonmasse hergestellt worden waren; sie haben dünne Wände und manche von ihnen sind grau glasiert (Taf. XVI). Waren weit verbreitet und stammen aus dem I. Jhd. und aus der ersten Hälfte des II. Jhdts.²⁴

b) Eine andere Abart bilden die kugelförmigen Kännchen (Taf. XVI). Dieser Typus ist in der ganzen römischen Welt stark verbreitet²⁵.

Die meisten dieser Gefäße fallen in den Rahmen des II. Jhdts.

c) Die einhenkeligen, kannelierten Kännchen treten ebenfalls in großen Mengen auf und hatten eine große Verbreitung gekannt²⁶. Gewöhnlich wurden sie aus weiß-gelblicher Tonmasse und nicht aus Kaolin²⁷ bis, wie es manche glauben, hergestellt. Sie werden ins II. Jhd. angesetzt (Taf. XVI).

d) Eine andere bekannte Sonderform sind die glasähnlichen Kännchen aus derselben feinen Tonmasse, in den verschiedenen Farbtönen, gänzlich oder teilweise mit roter Farbe überzogen und kanneliert²⁸ (Taf. XVI).

6) Die Selbengehälter ahmen die Glasbehälter oder die Amphoren nach; werden in den beiden ersten Jahrhunderten datiert. Bisher wurden sie in den Gräbern aus der Balkanhälfte und den nord-pontischen Gegenden gefunden (Tab. XV, 7, 8)²⁹.

7) Ein Amphoren-Krug bildet den Übergang von der Gruppe der großen Gefäße zu den kleinen. Er ist bekannt aus vielen Grabungen des Donau- und Schwarzmeerraumes³⁰, insbesondere in dessen nördlichem Teil. Es wurde in das II. Jhd. (Taf. XII, 6) datiert.

8) Auch Schüssel und Teller gibt es in ansehnlicher Anzahl. Gewöhnlich wurden sie aus einer feinen und sehr gut ausgebrannten Tonmasse gemacht. Fast alle sind mit einer roten oder orangefarbenen Farbe bedeckt worden. Die kennzeichnendsten Arten dieser Gefäßgruppe sind folgende:

a) Die Nüsse mit geraden Wänden und dem kegelstumpfförmigen Unterteil und profiliertem Ringstand. Es gibt verschiedene Größen und mit einem mehr oder weniger dickerem Rand (Taf. XVII);

b) Auch gibt es Schüsselchen mit nach innen gewölbten Wänden³¹. Es handelt sich um eine altüberlieferte Form, die man noch in der handgemachten Keramik antreffen kann

c) Die zahlreichste Gruppe bilden die Teller, deren Form von den *terra sigillata* stammen – im Katalog von Dragendorf beschrieben – die Formen Curie 22 oder Ludowici, der Typusb. Letzteren kennen wir sehr gut aus Dakien³². (Taf. XVII).

9) Die Lampen bilden eine Beigabe die fast in keinem Grab fehlen dürfte, weshalb unsere Sammlung sich stark anreichern könnte und eine große Vielfältigkeit aufweisen kann (Taf. XVIII). So z. B.:

a) Lampen mit runder Tülle, einfacher Rundung und Eiermuster am Rand³³;

b) Lampen aus geifer Tonmasse mit dreieckiger Tülle, von Voluten umgeben, mit Eiermuster und eingeritzten Linien am Rand um die Lampenrundung, welche dunkelbraun gefärbt waren. – Als Stempel besaßen sie eine eingeritzte Fußsohle. Sie wurden in die zweite Hälfte des I. Jhdts³⁴ und in die erste Hälfte des II. Jhdts datiert.

c) Es gibt auch Lampen vom Typus der „Firmalampen“³⁵.

d) Zahlreich sind auch die Lampen mit rundem Körper, von schwankender Größe – mit kurzer Tülle u. gesenkter Rundung, welche durch zwei eingeritzte Kreise vom Rande getrennt ist.

Solche Formen erscheinen auch ohne Muster oder nur mit verziertem Rand und Rundung³⁶. Deren Fläche wird mit folgenden bildlichen Darstellungen verziert: Adler, Elephant, Löwe, Kämpfer, die Muschel usw. Die erwähnten Lampen werden im I.–II. Jhd. datiert³⁷.

Abschließend möchte ich wiederholen, was ich bereits eingangs hervorgehoben habe, daß die hiesige Importkeramik – da es sich um die Erforschung eines Gräberfeldes handelt – nur in einem kleinen Ausmaß die Handelsbeziehungen und die von Noviodunum gespielte Rolle in römischer Zeit wiederspiegelt.

Obwohl nur wenige Funde zu verzeichnen waren gestatten sie doch die Ausrichtung des Handels von Noviodunum zu erkennen. So kommen gewisse Waren, wie Öl und Wein auf den alten Handelswegen aus dem Mittelmeer. Eben daher oder aus anderen pontischen oder moesischen Werkstätten kamen auch die kleinen Gefäße mit eingeritzter oder mit Reliefverzierung, oder jene Lämpchen mit dreieckiger Tülle und Volutenverzierung, mit gestempeltem Fußring, die sogenannten „Firmalampen“ oder diejenigen mit Hirschförmiger Tülle und mit Darstellungen auf der Lampenrundung.

Zur Hauskeramik kann folgendes gesagt werden: obwohl äußerst bündig, gestattet die zeitliche Einreihung derselben mit ihren verschiedenen Arten u. Abarten, im Rahmen unseres Vortrages, einige kennzeichnende Züge des Gebietes zwischen Meer und Donau hervorzuheben. Diese Keramik kann sowohl aus den örtlichen Werkstätten der Küstenstädte oder aus anderen Töpfereien aus der Umgebung stammen, wenn wir an die Rolle denken,

welche die römische Donauflotte mit ihrem Sitz in Noviodunum bei der Erhaltung derartiger Handelsbeziehungen gespielt hat.

Nach ihrer Form und den technischen Merkmalen kann sie folgendermaßen gegliedert werden.

1) Gefäße deren Form der Gegend zwischen Donau und Meer eigen sind. Es sind jene welche die getische Überlieferung befolgen, wie Schüsseln und einige Töpfe und Krüge. Hierher gehören auch jene die sich aus hellenistischen Formen entwickelt hatten. Letztere wurden ständig — vor und nach der römischen Eroberung — von den großen Werkstätten der Küstenstädte verbreitet und haben hiermit die anderen Töpfereien der Gegend stark beeinflußt.

2) Gefäße deren Form in allen Reichsprovinzen wohlbekannt sind, wie manche Teller und vor allem die Nachahmungen der Luxuskeramik. Diese gemeinsamen Merkmale sind als Folge einer Synthese der verschiedenen Kulturspekte, welche im ganzen Reiche in Erscheinung traten und in mannigfalter Weise bekannt wurden, entstanden.

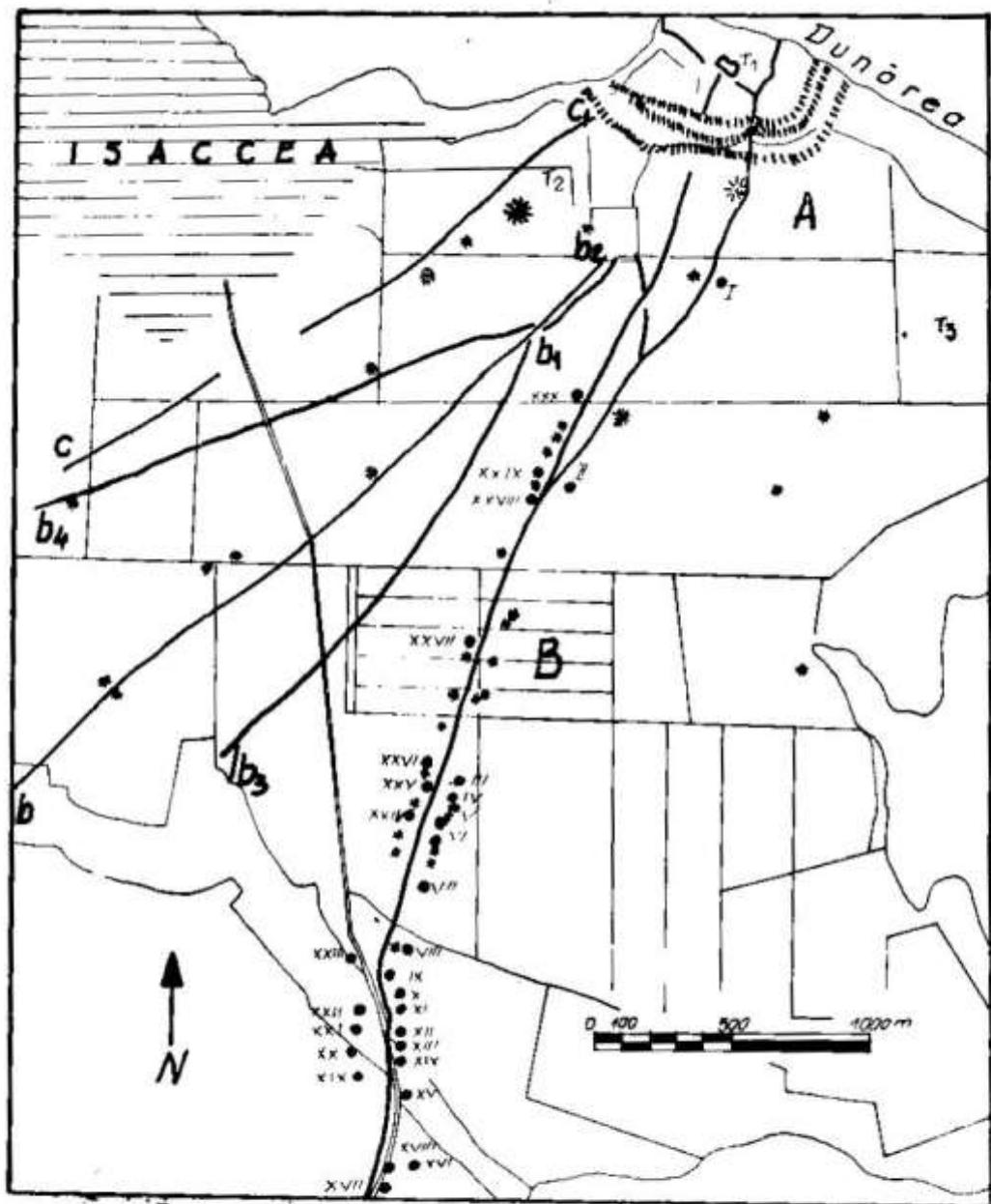
Das von uns besprochene Fundgut, ungeachtet seiner Menge, besteht bloß aus Beigaben die in den Gräbern beigelegt wurden. Deshalb sind sie an den Ritus gebunden und können den vollen Reichtum des Wirtschaftslebens aus Noviodunum nicht wiedergeben. Die äußerst komplexe Lage, sowohl in der Festung als auch in der Siedlung, wartet noch auf ihre vollständige Klärung, deren Anfang aber durch einige Arbeiten⁴⁹ bereits gemacht wurde.

DESCOPERIRI NOI ÎN NECROPOLA DE LA
NOVIODUNUM

—Raport preliminar—

(text, p. 75)

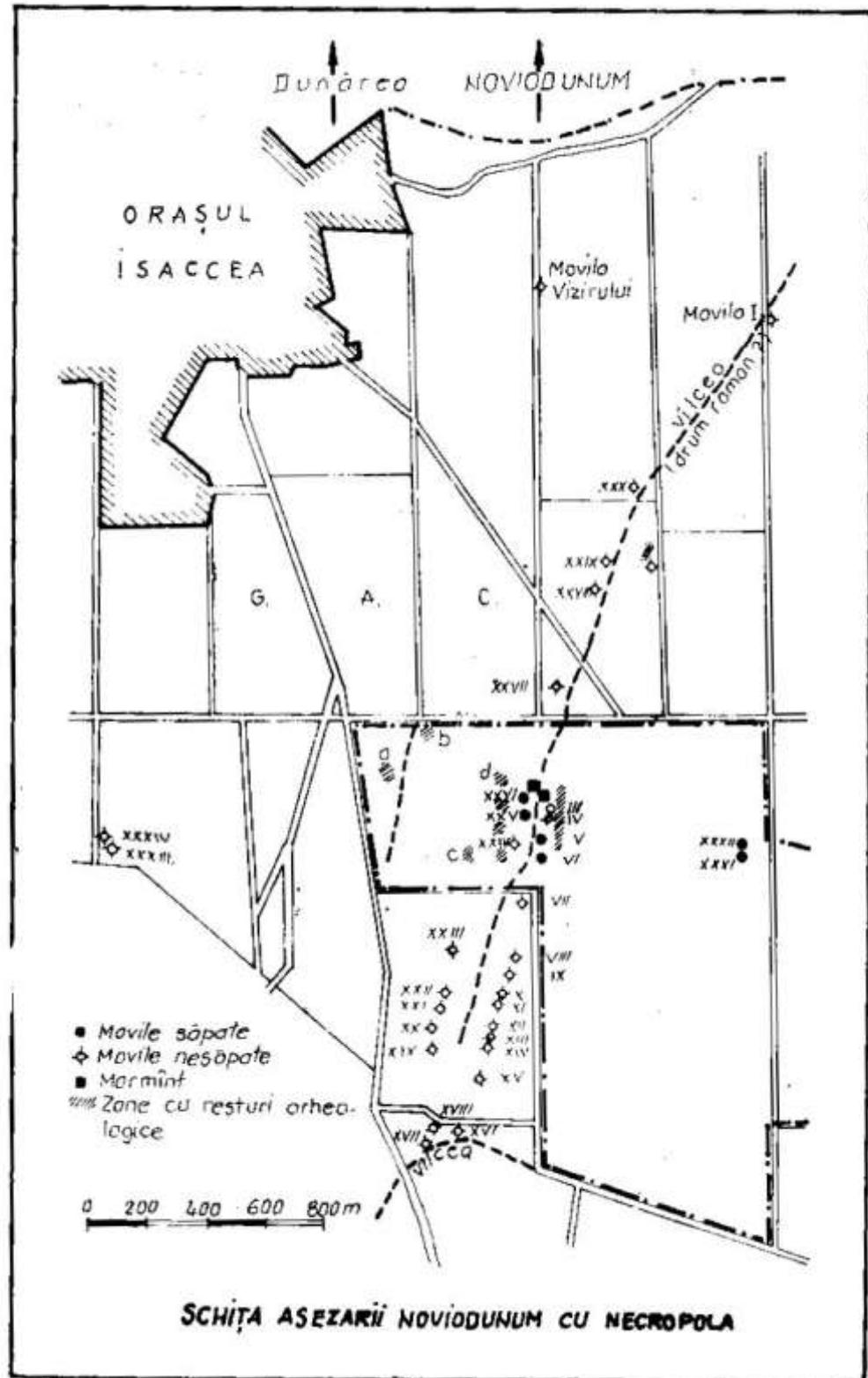
GAVRILĂ SIMION

PL. I — SCHITĂ ZONEI ARHEOLOGICE A NOVIODUNUM-ULUI DUPĂ AL. S. STEFAN ÎN 1973; A — ZONA URBANĂ, B ȘI b—b₄, c — DRUMURI ROMANE CU ALINIERILE DE TUMULI.

PL. I — LA ZONE ARCHÉOLOGIQUE DE NOVIODUNUM D'APRÈS L'ÉBAUCHE ESQUISSEÉE EN 1973 PAR AL. S. STEFAN. A — ZONE URBAINE; B ET b—b₄, c — ROUTES ROMAINES AVEC LEURS ALIGNEMENTS DE TUMULI.

TAF. I — PLAN DES ARCHÉOLOGIQUES AREALS VON NOVIODUNUM, NACH AL. S. STEFAN, AUSGEFÜHRT IN 1973;
A — STÄDTISCHES GEBIET; BU. b—b₄, c — RÖMISCHE WEGE MIT DEN HÜGELEIHNEN.

PL. II — SCHITĂ DRUMULUI ROMAN CU ALINIERILE DE TUMULI ÎNTOCMITĂ DE EX. BUJOR SI G. SIMION ÎN 1958.

PL. II -- ROUTE ROMAINE AVEC SES ALIGNEMENTS DE TUMULI, ESQUISSE DRESSÉE EN 1958 PAR EX. BUJOR ET G. SIMION.

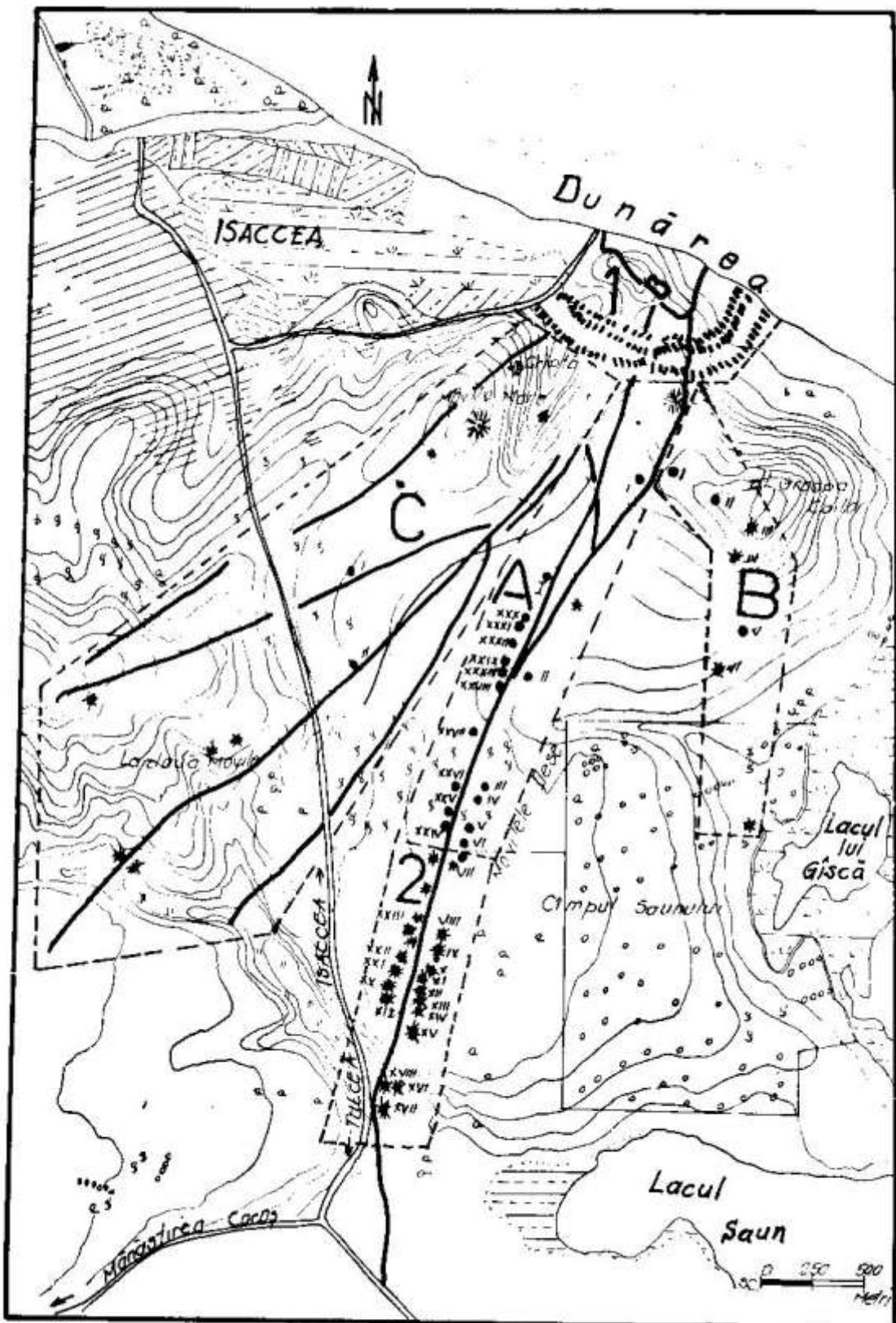
TAF. II — PLAN DES RÖMISCHEN WEGES MIT DEN HÜGELREIHEN, IN 1958 VON EX. BUJOR UND G. SIMION AUSGEFÜHRT.

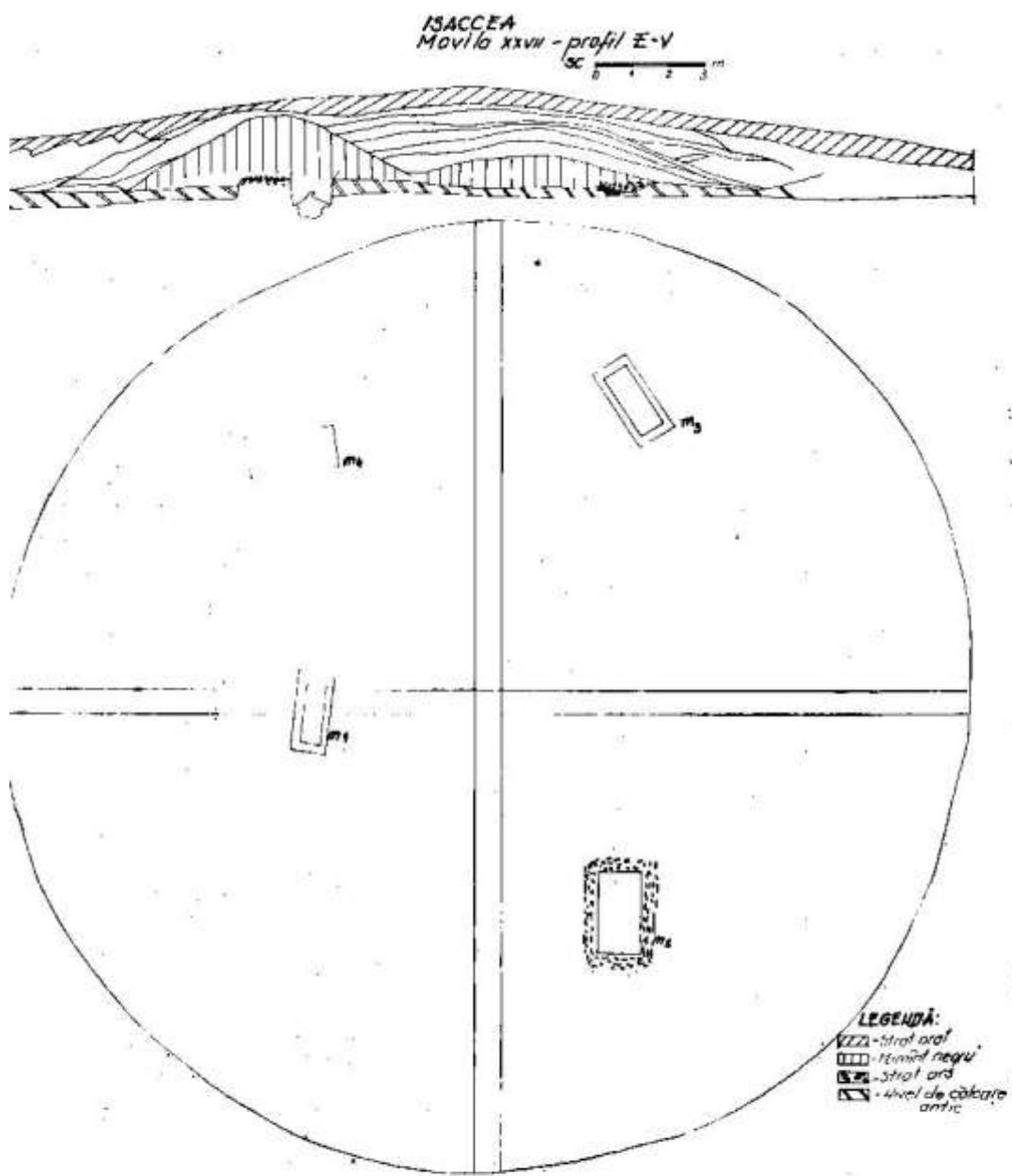

PL. III — SCHITĂ ZONEI ARHEOLOGICE A NOVIODUNUM-ULUI DUPĂ AL. S. STEFAN SI COMPLETATĂ CU NOILE OBSERVATHI SI DESCOPERIRI ÎN URMA CERCETĂRILOR DIN 1979—1980 SI 1982. 1 SI 2 PROPUNERI PENTRU REZERVATH ARHEOLOGICE; A, B SI C — SEC-TOARELE ZONEI ÎN CARE S-AU ÎNTREPRINS SÂPÂTURI ARHEOLOGICE.

PL. III — LA ZONE ARCHÉOLOGIQUE DE NOVIODUNUM D'APRÈS L'ESQUISSE D'AL. S. STEFAN, COMPLÉTÉE PAR LES DERNIÈRES REMARQUES ET TROUVAILLES AR- CHÉOLOGIQUES, DUES AUX RECHERCHES DES ANNÉES 1979, 1980 ET 1982. 1 ET 2 SUGGESTIONS EN VUE DE CRÉER DES RÉSERVATIONS ARCHÉOLOGIQUES. A, B ET C — LES SECTEURS DE CETTE ZONE OU DES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES ONT ÉTÉ COMMENCÉES.

TAF. III — PLAN DES ARCHÄOLOGISCHEM AREALS VON NOVIODUNUM, NACH AL. S. STEFAN, ERGÄNZT MIT NEUEN ERKENNTNissen UND FUNDEN ANHÄND DER FOR- SCHUNGEN AUS DEN JAHREN 1979, 1980 U. 1982. 1 U. 2 — VORSCHLÄGE FÜR EIN AR- CHÄOLOGISCHES RESERVAT; A, B U. C — ABSCHNITTE IN DENEN GRABUNGEN VORGE- NOMMEN WURDEN.

PL. IV.—PROFILUL ȘI PLANUL MXXVII-A

PL. IV — PROFIL ET PLAN DE LA TOMBE M XXVII-A.

TAF. IV — PROFIL UND PLAN VON M XXVII-A

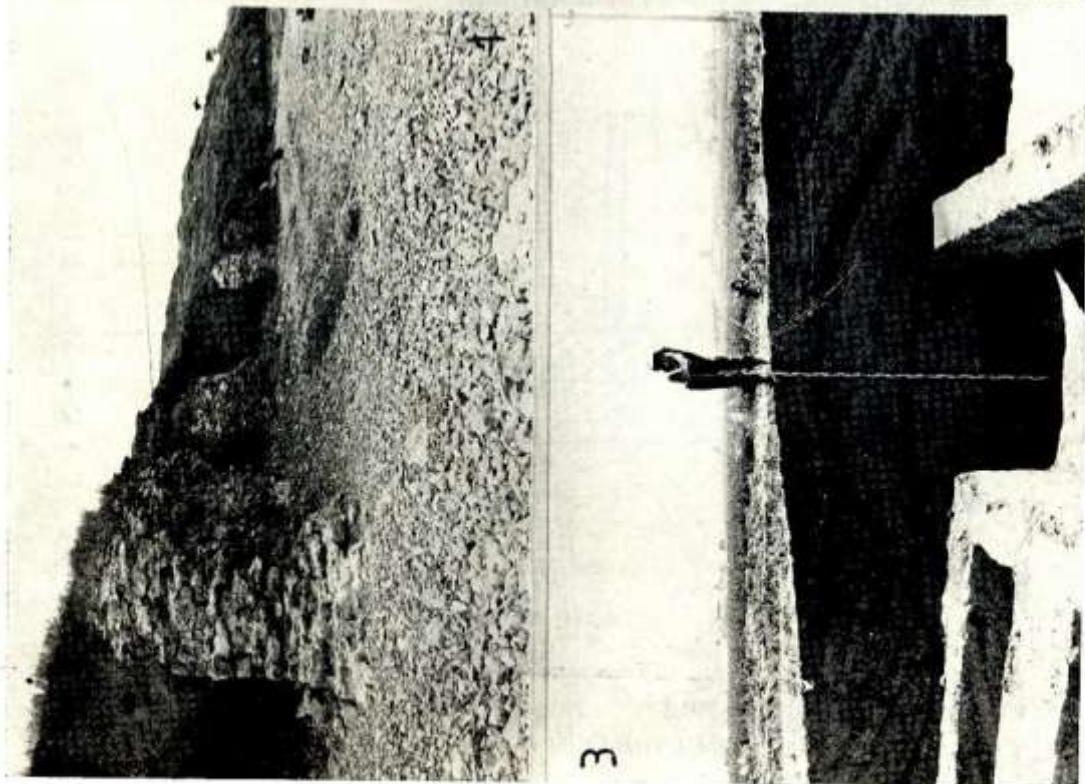
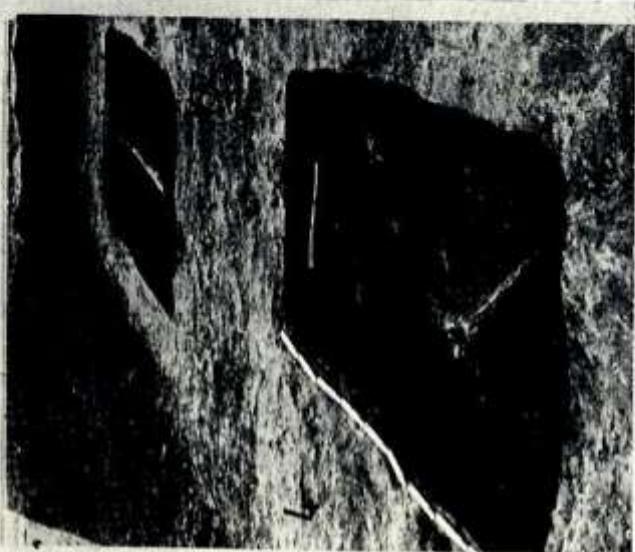
PL. VI — NOVIODUNUM: 1) ZIDURILE CETĂȚII DINSPRE DUNĂRE; 2) ASPECT GENERAL AL NECROPOLEI TUMULARE; 3 ȘI 4) ASPECT DE PE ŞANTIER

PL. VI — NOVIODUNUM: 1) LES MURS DE LA FORTERESSE DU COTÉ DU DANUBE; 2) VUE GÉNÉRALE DE LA NECROPOLE TUMULAIRES; 3) ET 4) VUES DE CHANTIER.

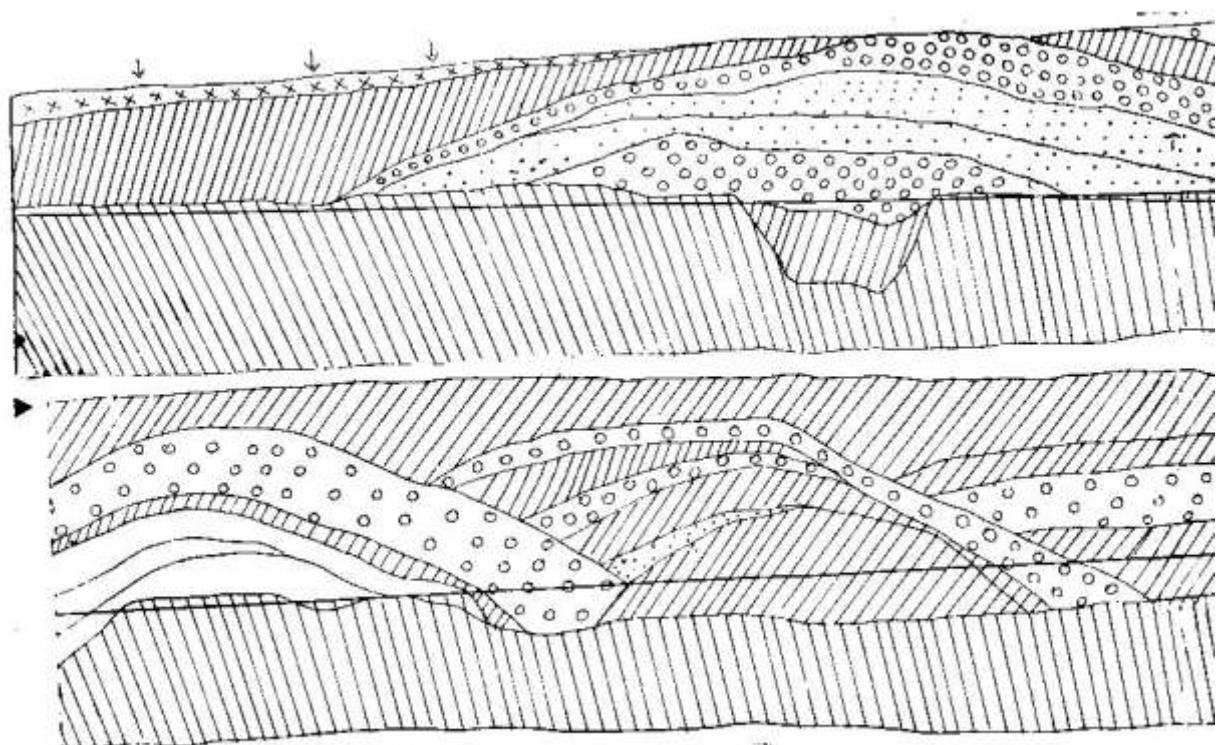
TAF VI — NOVIODUNUM: 1) STADTMAUERN ZUR DONAU; 2) GESAMTANBLICKE DES HÜGELARTIGEN GRÄBERFELDES; 3) U. 4) TEILANSICHT DER GRABUNG

2

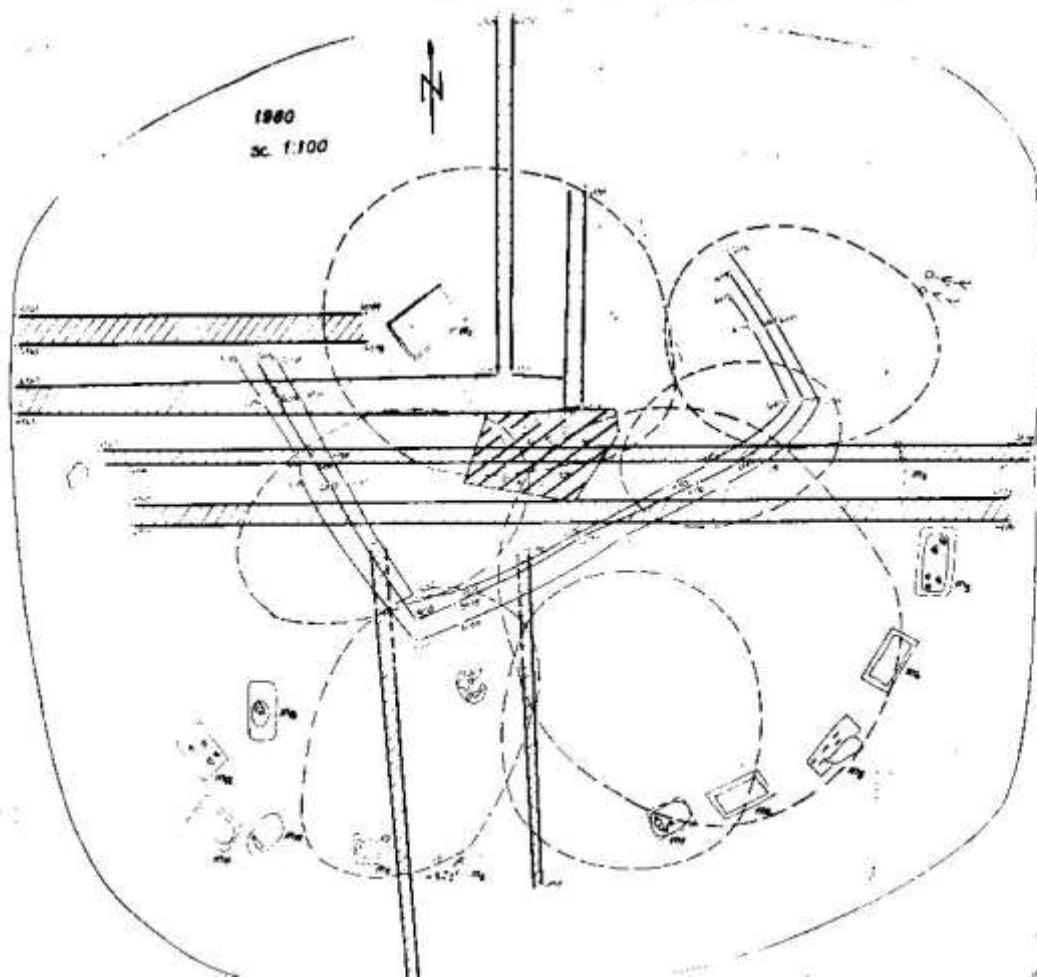
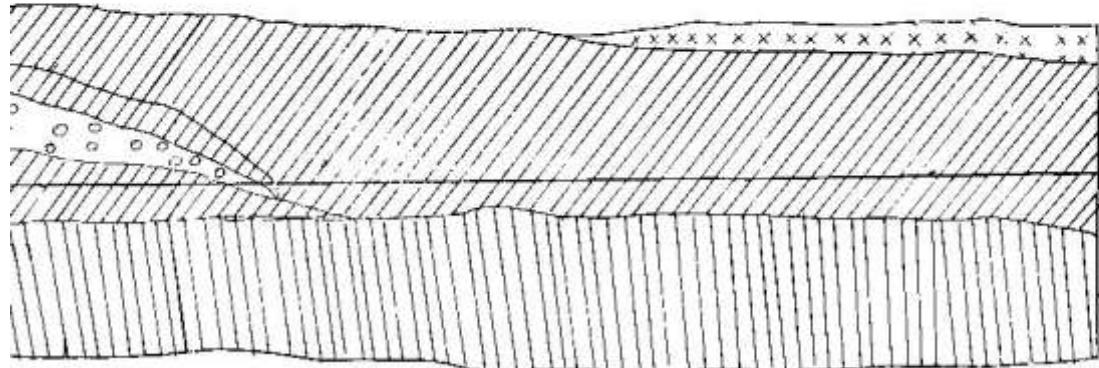
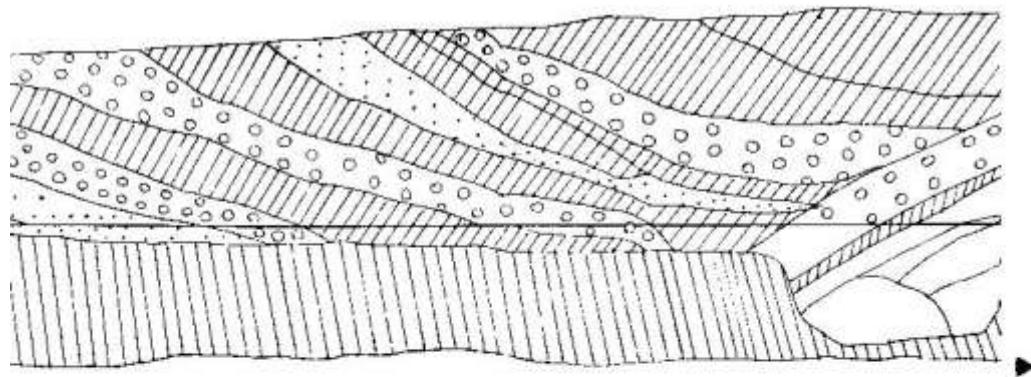
3

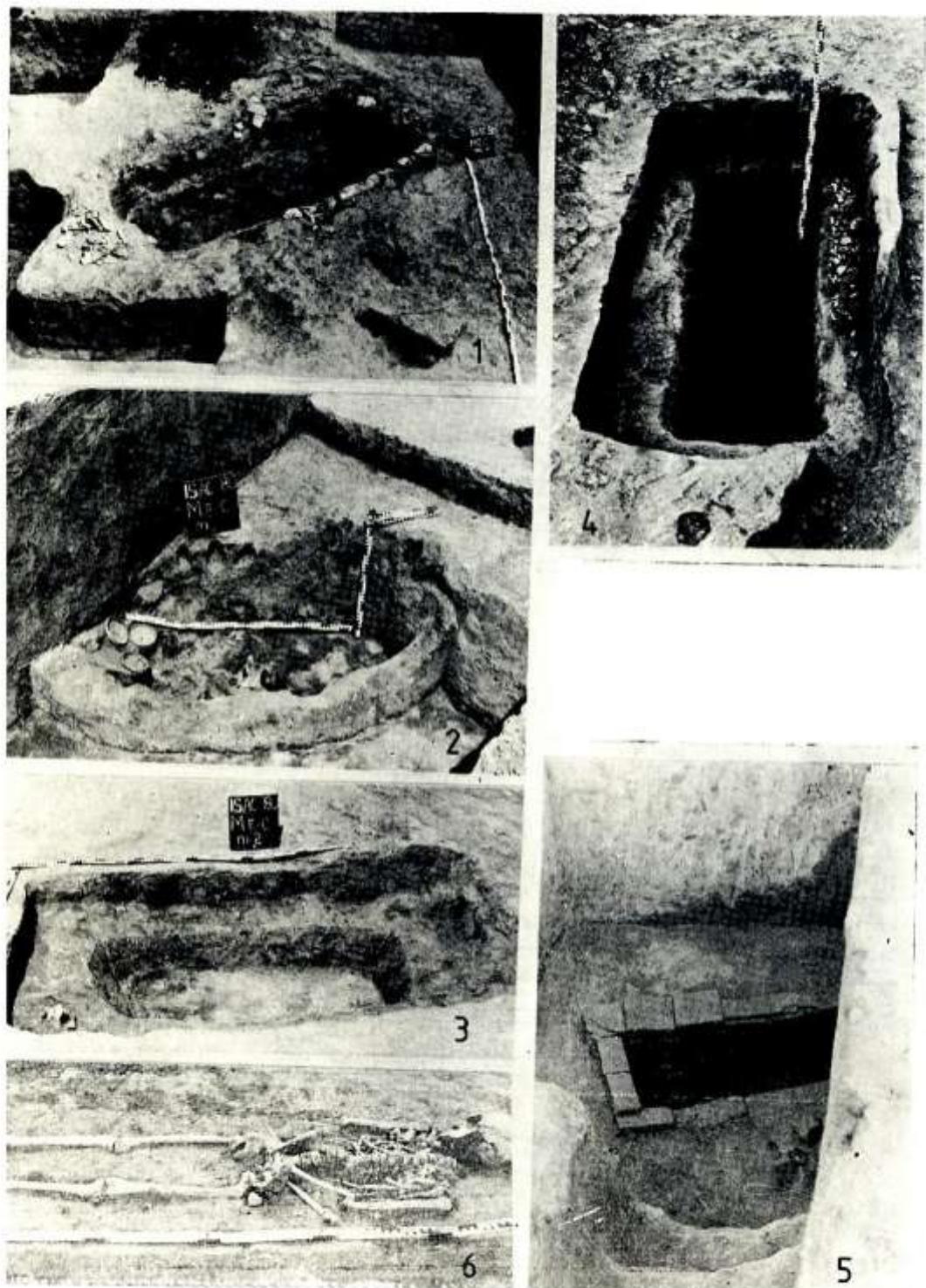

PL. V — PROFILUL ȘI PLANUL MH-C

PL. V — PROFIL ET PLAN DE LA TOMBE M II-C.

TAF. V — PROFIL UND PLAN VON M II-C

PL. VII — TIPURI DE MORMINTE: 1 ȘI 2) MORMINTE DE INCINERATIE PE LOC FĂRĂ TREPTE; 3 ȘI 4) GROPI DE MORMINTE DE INCINERATIE PE LOC CU O TREAPȚĂ; 5) MORMINT DE INHUMAȚIE ÎN GROAPĂ ZIDITĂ DIN CĂRĂMIDĂ; 6) MORMINT DE INHUMAȚIE

PL. VII – TYPES DE TOMBES: 1) ET 2) TOMBES À INCINÉRATION SUR PLACE, EN FOSSE SANS MARCHES; 3) ET 4) FOSSES À INCINÉRATION SUR PLACE DOTÉES D'UNE MARCHE; 5) FOSSE À INHUMATION DOUBLÉE DE BRIQUES; 6) TOMBE À INHUMATION.

TAF. VII – GRÄBERARTEN: 1), 2) ÖRTLICHE BRANDGRÄBER OHNE TREPPEN; 3) U. 4) ÖRTLICHE BRANDGRÄBERGRÜBEN MIT EINER TREPP; 5) BESTATTUNGSGRAB IN ZIEGELGRUBE; 6) BESTATTUNGSGRAB.

PL. VIII – MORIMENTE DE INCINERATIE PE LOC CU O TREPĂ, CU GROAPA NEACOPERITĂ; 2) CU ACOPERĂMINT DIN SCINDURI DISPUSE ORIZONTAL, SPRIJININDU-SE PE TREPĂ; 3 SI 4) CU ACOPERĂMINT DIN CĂRĂMIZI MARI DISPUSE ORIZONTAL SAU ÎN DOUĂ APE; 5 SI 6) CU ACOPERĂMINT DIN TIGLE ŞI OLANE.

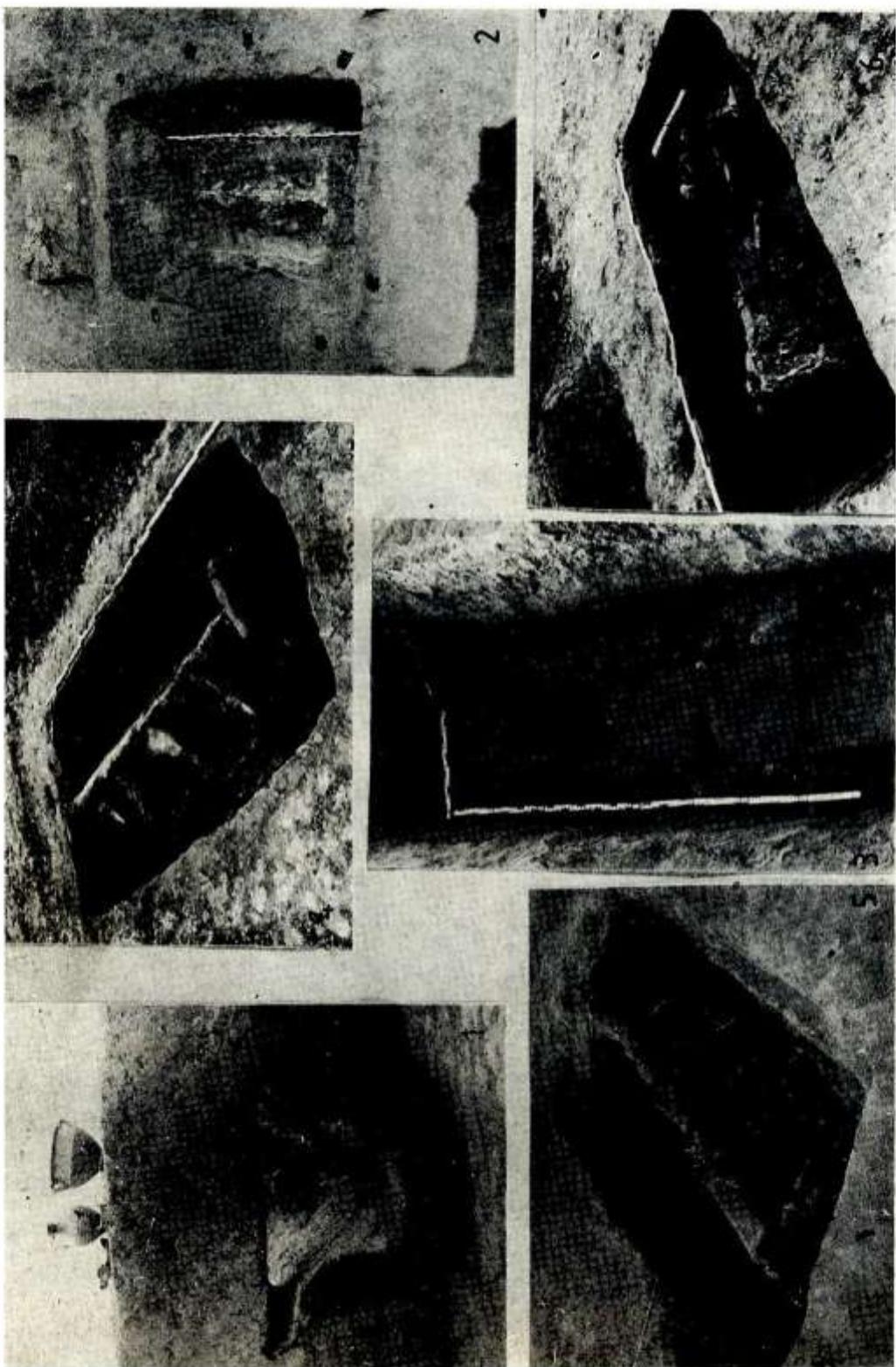
PL. VIII – TOMBES À INCINÉRATION SUR PLACE DOTÉES D'UNE MARCHE, AVEC LA FOSSE NON COUVERTE; 2) FOSSE AVEC UN TOIT DE PLANCHES, DISPOSÉES À L'HORIZONTALE ET PRENANT APPUI SUR LA MARCHE; 3) ET 4) FOSSE RECOUVERTE DE GROSSES BRIQUES DISPOSÉES SOIT À L'HORIZONTALE, SOIT À DEUX PENTES; 5) ET 6) FOSSE RECOUVERTE DE TUILLES.

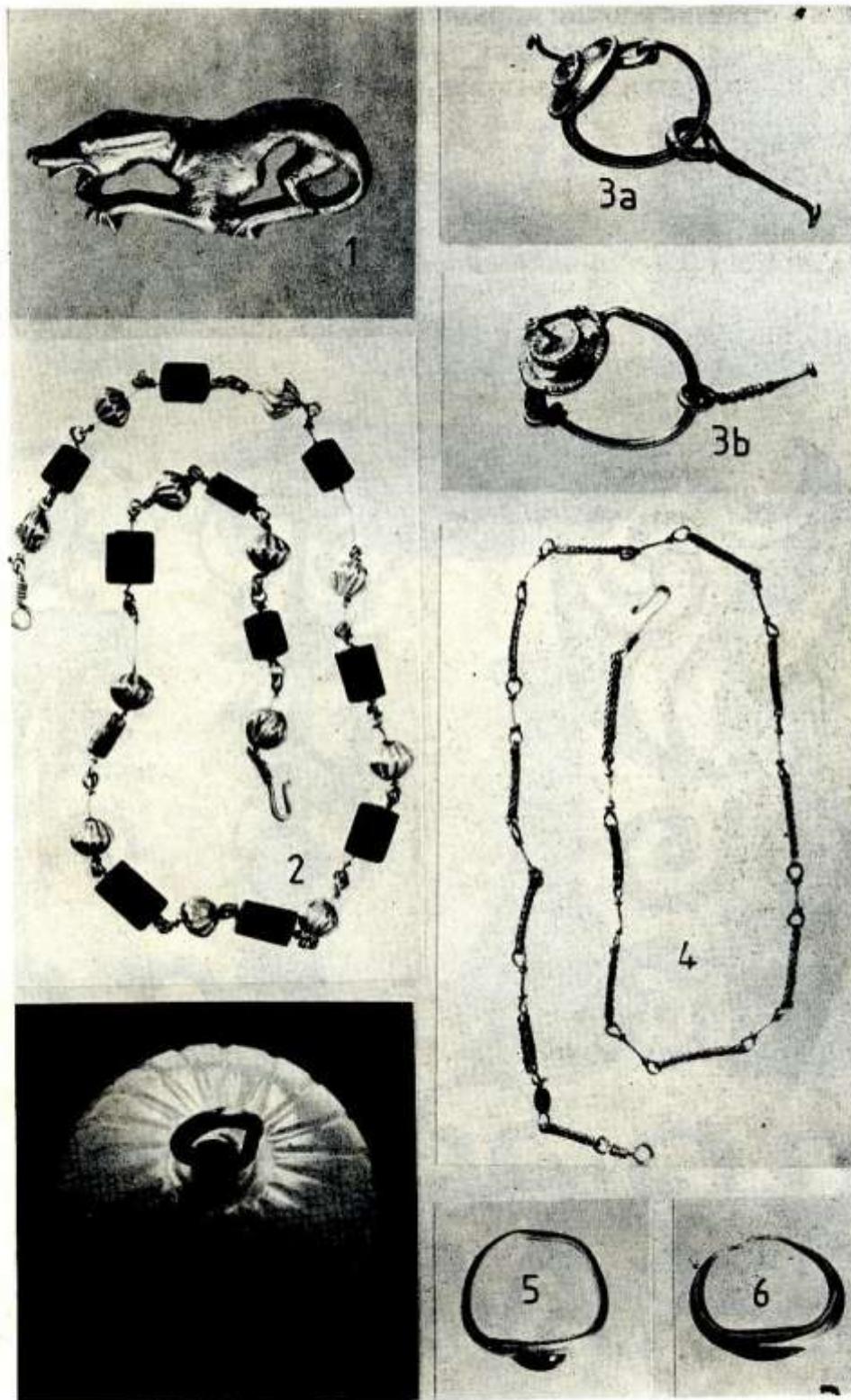
TAF. VIII – ÖRTLICHE BRANDGRÄBER MIT TREPPE IN UNBEDECKTER GRUBE; 2 MIT AUF DER TREPPE GESTÜTZTEM BRETTERRBESCHLAG; 3) UND 4) MIT WAAGERECHTER BECKUNG AUF GROSSEN ZIEGELN; 5+6) MIT BECKUNG AUS BACKSTEINEN UND DACHZIEGELN.

PL. IX – PODOABE DIN AUR ȘI PIETRE SEMIPREȚIOASE

PL. IX – BIJOUX D'OR ET DE PIERRES À DEMI PRÉCIEUSES.

TAF. IX – GOLDSCHMUCK UND HALBEDELSTEINE

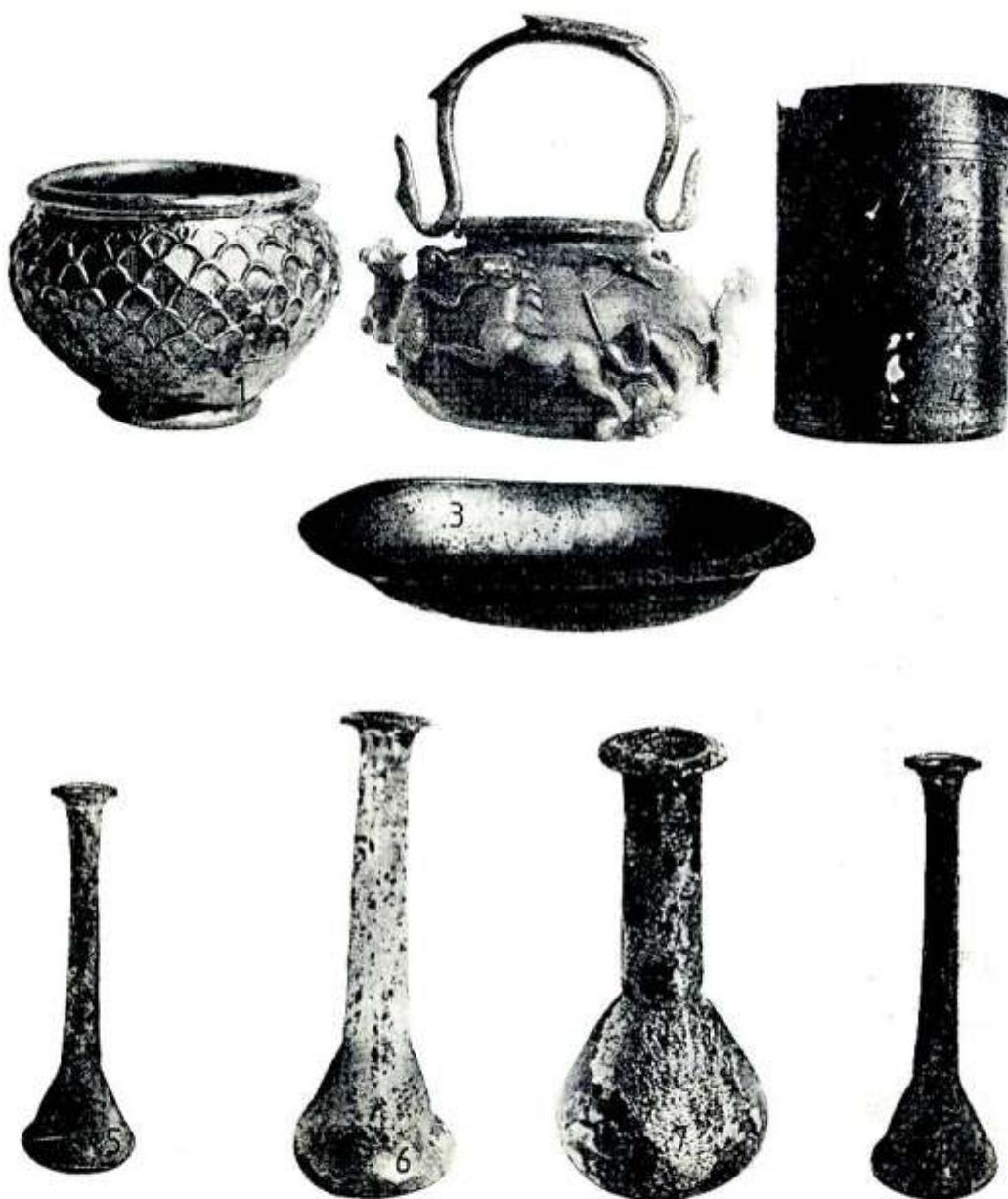

PL. X — CATARAME ȘI APLICE DIN ARGINT

PL. X — BOUCLES ET APPLIQUES D'ARGENT.

TAF. X — SCHNÄLLEN UND SILBERBESCHLÄGE

PL. XI — VASE DE OFRANȚĂ DIN METAL ȘI STICLĂ: 1) BOL DIN ARGINT; 2) DIN BRONZ CU FIGURI ÎN RELIEF; 3) LIGHENĂȘ DIN BRONZ AURIT; 4) VAS CILINDRIC DIN BRONZ; 5—8) UNGUENTARI DIN STICLĂ.

PL. XI — VASES D'OFFERANDES MÉTALLIQUES ET DE VERRE: 1) BOL D'ARGENT; 2) VASE DE BRONZE DÉCORÉ DE SÈNES EN RELIEF; 3) PETITE CUVEtte DE BRONZE DORÉ; 4) GOBELET CYLINDRIQUE DE BRONZE; 5—8) BOÎTES À ONGUENT DE VERRE

TAF. XI — METTALENE UND GLÄSERNE OPFERGEFÄSSE: 1) SILBERSCHALE; 2) BRONZESCHALE MIT HERVORSTEHENDEN FIGUREN; 3) SCHÜSSELCHEN AUS VERGOLDETER BRONZE; 4) WALZENFORMIGES BRONZEgefäß; 5—8) GLÄSERNE SALBENGEFÄSSE

PL. XII — VASE CERAMICE DE IMPORT: 1 ȘI 2) AMPHORE MARI; 3 ȘI 4) AMPHORE DE TALIE MIJLOCIE; 5) AMPFORETĂ; 6) ULCIOR AMPFOROIDAL PRODUS AL CENTRELOR MESTESUGĂREȘTI; 7 ȘI 8) FARFURIE CU INTERIORUL ORNAMENTAT CU O COMPOZIȚIE FIGURATIVĂ.

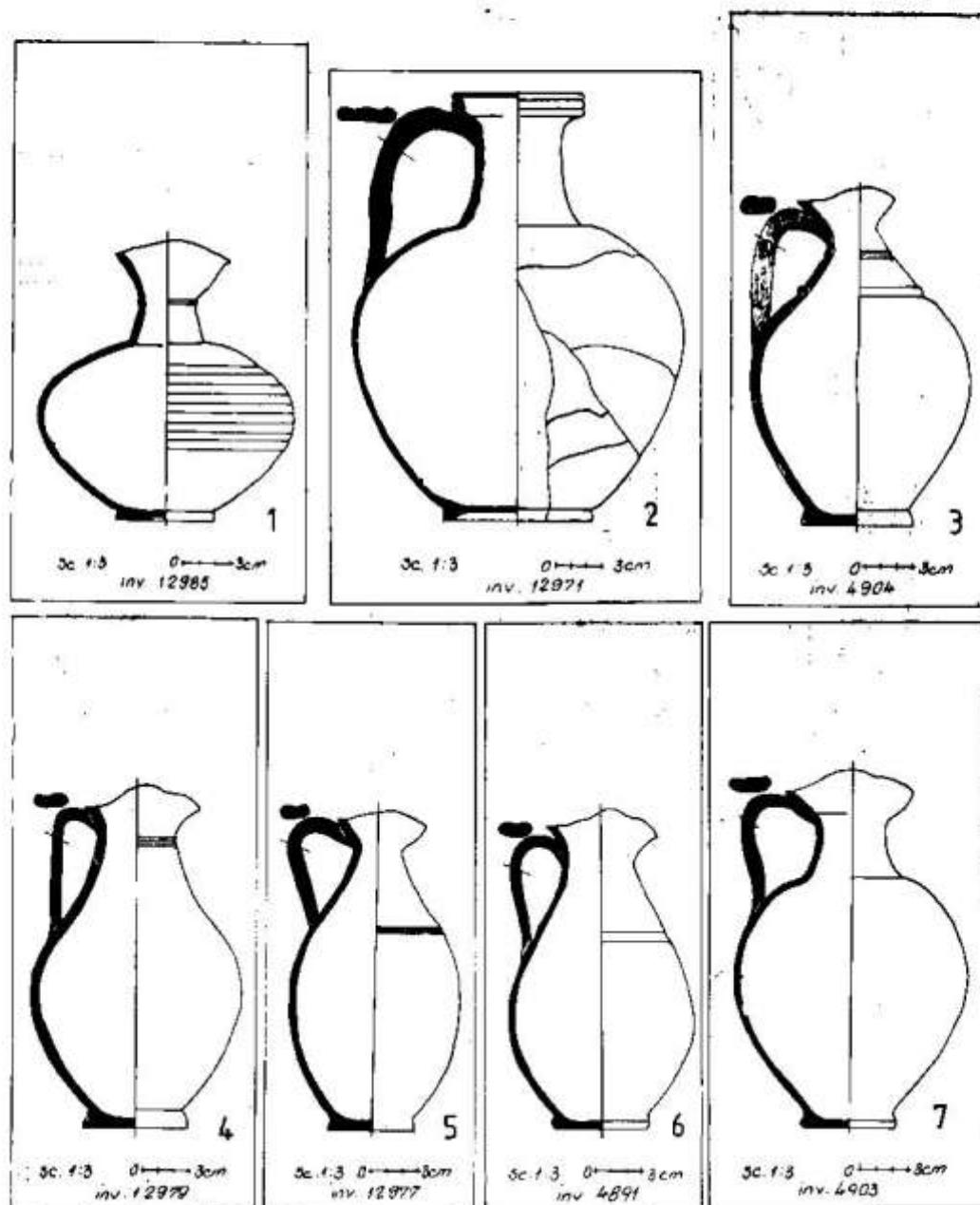
PL. XII — CÉRAMIQUES D'IMPORTATION: 1) ET 2) GRANDES AMPHORES; 3) ET 4) AMPHORES DE TAILLE MOYENNE; 5) AMPHORETTE; 6) CRUCHE AMPFOROIDALE, PRODUIT DES CENTRES ARTISANAIUX; 7) ET 8) PLAT ORNÉ A L'INTÉRIEUR D'UNE COMPOSITION FIGURATIVE.

TAF. XII – EINGEFÜHRTE TÖPFERWARE; 1) U. 2) GROSSE AMPHOREN; 3) UND 4) MITTLERE AMPHOREN; 5) KLEINE AMPHORE; 6) AMPHOREÄHNLICHER KRUG AUS EINER HANDWERKERWERKSTÄTTE; 7) U. 8) TELLER MIT INNENVERZIERUNG UND EINEM BILDGEFÜGE.

PL. XIII – ULCIOARE CU O SINGURĂ TOARTĂ; 1) DE TIP OENOCHOE ACOPERIT CU VERNIS NEGRU; 2) CU BUZA VERTICALĂ; 3, 4, 5, 6 ȘI 7) CU GURA TRILOBATĂ.

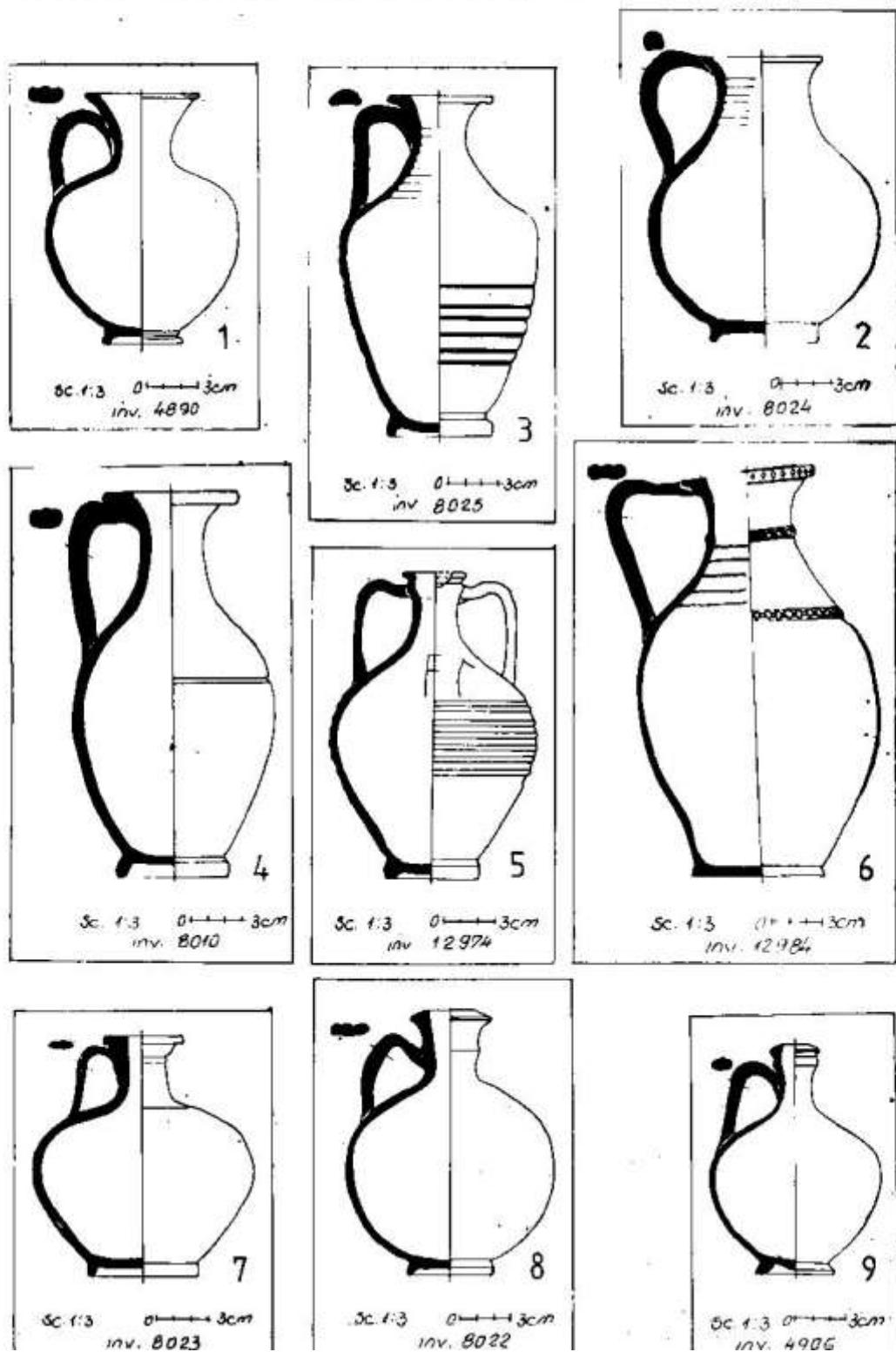
PL. XIII – CRUCHES DOTÉES D'UNE SEULE ANSE; 1) DE TYPE OENOCHOË, RECOUVERTES DE VERNIS NOIR; 2) À LA LÈVRE VERTICALE; 3; 4; 5; 6) ET 7) À L'EMBOUCHE TRILOBÉE.

TAF. XIII – EINHENKELIGE KRÜGE; 1) OENOCHOE-ARTIGE MIT SCHWARZEM FIRNIS ÜBERZOGEN; 2) MIT SENKRECHTEM RANDE; 3), 4), 5), 6) UND 7) MIT KLEEBLATTMUND

PL. XIV — ULCIOARE CU O SINGURĂ TOARTĂ; 1) ȘI 2) CU GURA PÎLNIFORMĂ; 3 ȘI 4) CU BUZA EVAZATĂ ORIZONTAL; 5) CU DOUĂ TOARTE; 6) CU CARACTERE MORFOLOGICE GETICE; 7, 8 ȘI 9) CU GURA ÎN FORMĂ DE DISC.

PL. XIV — CRUCHES A UNE SEULE ANSE; 1) ET 2) A L'EMBOUCHURE EN ENTONNOIR; 3) ET 4) AVEC LA LÈVRE ÉVASÉE JUSQU'A L'HORIZONTALE; 5) DOTÉES DE

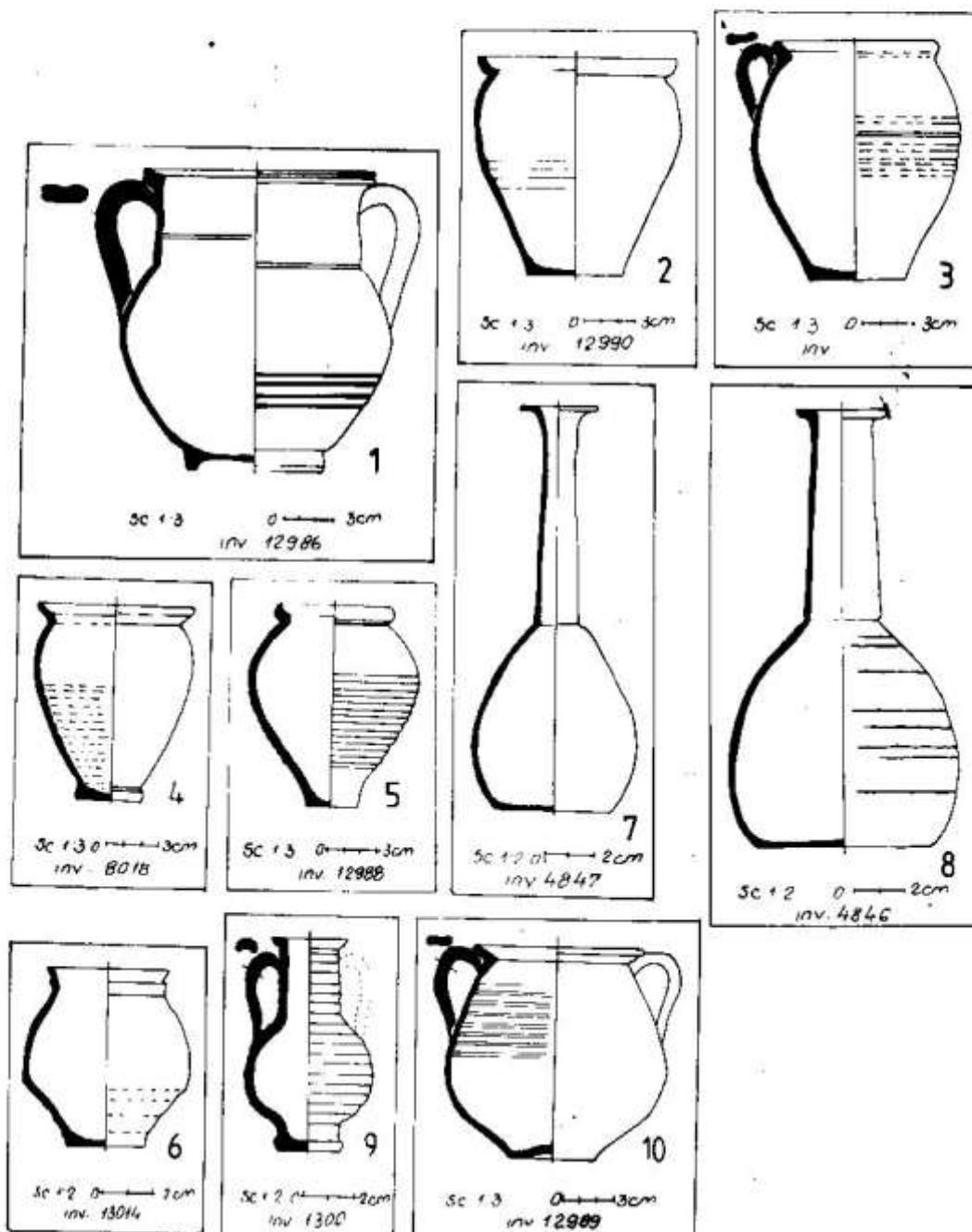
DEUX ANSES; 6) PRÉSENTANT DES TRAITS MORPHOLOGIQUES GÉTIQUES; 7) ET 9) L'EMBOUCHURE DISCOÏDE.

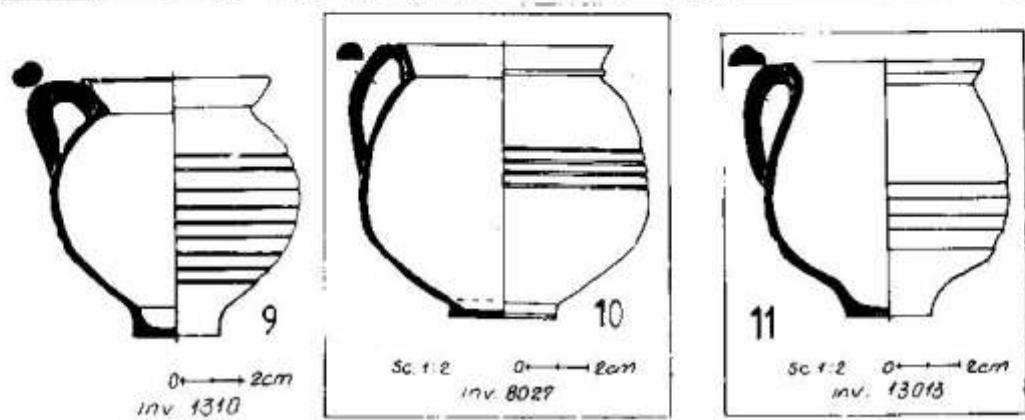
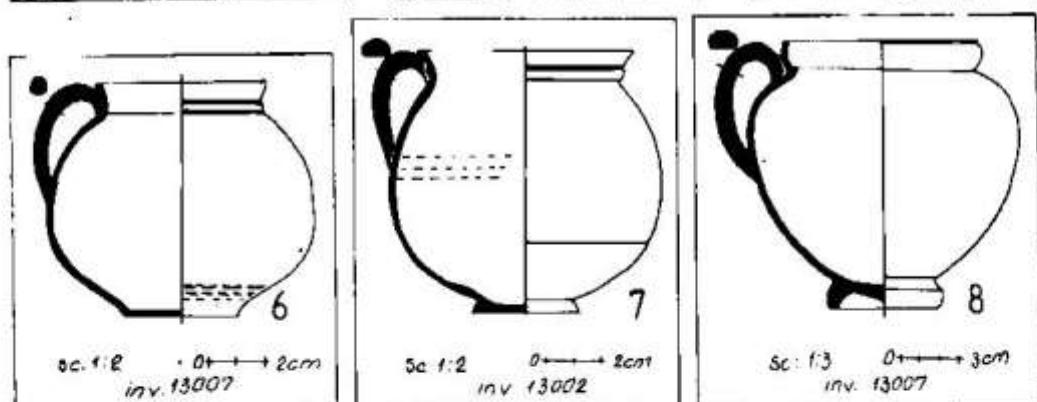
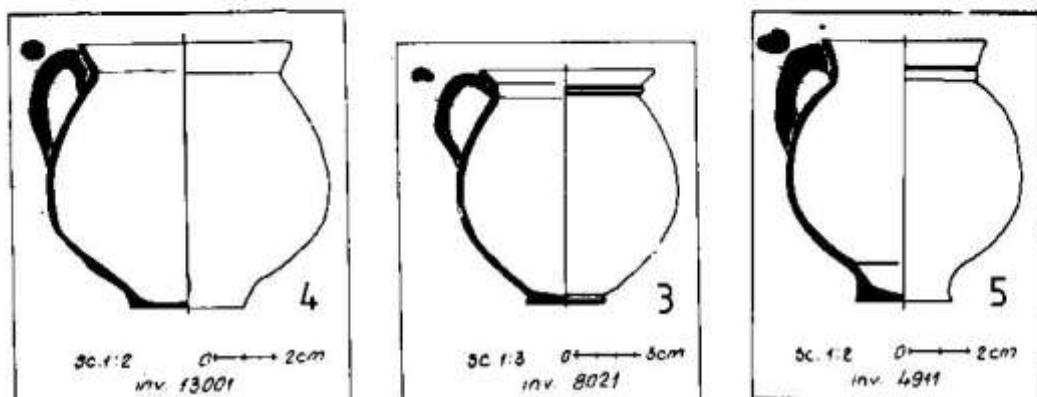
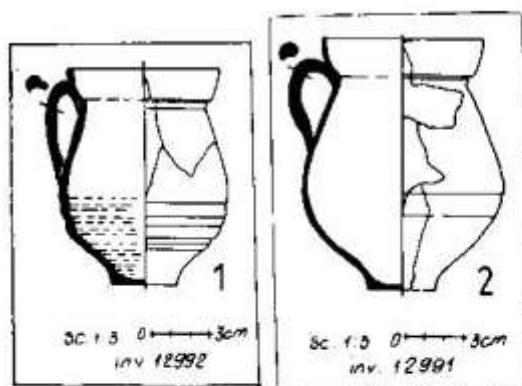
TAF. XIV — EINHENKLIGE KRÜGE; 1) U. 2) MIT TRICHTERFÖRMIGEN MUNDE; 3) U. 4) MIT WAAGERECHT AUSGEWEITETEM MUNDE; 5) ZWEIHENKELIG; 6) MIT GETISCHEN KENNZEICHEN; 7), 8) U. 9) MIT DISKUS-FÖRMIGEN MUND

PL. XV — DIFERITE VASE AUTOHTONE: 1) DE TIP CRATER; 2—6) OALE MICI; 7 și 8) DE TIP UNGUENTARIU; 9) AMFORĂ MINIATURALĂ.

PL. XV — DIVERS RÉCIPIENTS AUTOCHTONES: 1) DE TYPE CRATÈRE; 2)—6) PETITS POTS; 7) ET 8) DE TYPE UNGUENTARIUM; 9) AMPHORE EN MINIATURE.

TAF. XV — VERSCHIEDENE GEFÄSSE: 1) VOM KRATER-TYPUS; 2)—6) KLEINE TÖPFE; 7) U. 8) VOM TYPUS DER SALBENGEFÄSSE; 9) MINIATURAMPHORE

PL. XVI — VARIANTE DE CĂNIȚE CU O TOARTĂ

PL. XVI — VARIANTES DE PETITES CRUCHES À UNE ANSE.

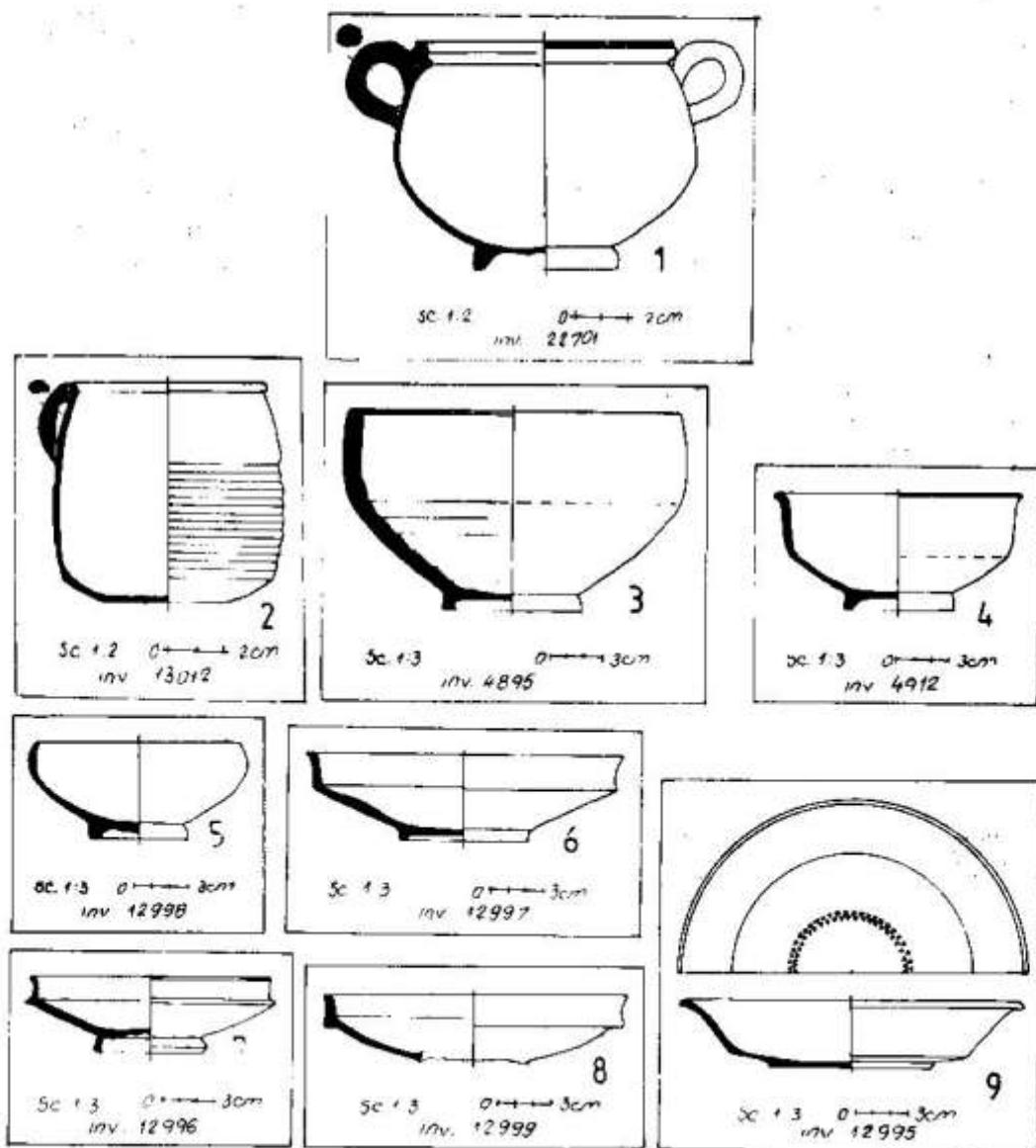
TAF. XVI -- EINHÄNKLIGE ABARTEN VON KÄNNCHEN

PL. XVII — CUPĂ CU DOUĂ TOARTE, PAHAR, CASTROANE, BOLURI ȘI FARFURIOARE DIN CERAMICĂ

PL. XVII — COUPE À DEUX ANSES, GOBELET, SOUPIÈRES, BOLS ET PETITES ASSIETTES DE CÉRAMIQUE.

TAF. XVII ZWEIHÄNKLIGE BECHER, GLAS, NÄPFE, SCHALEN UND TELLERCHEN AUS TON

PL. XVIII — DIFERITE TIPURI DE OPAIJE.

PL. XVIII — DIVERS TYPES DE LAMPES.

TAF. XVIII — VERSCHIEDENE ABARTEN VON OLLÄMPCHEN

